

סיכום דיני המחוסר חוש הרייה

(תתרו)

יוצא במהדורה מיוחדת
עבור מחוסרי חוש הרייה
אשר נגרם בעקבות נגיף הקורונה

- מהדורת ביקורת -

שנת והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט (ישעיה יא, ד)

התשפ"א לפ"ק

סיכום דיני המחוסר חוש הרייה

(תתרו)

יוצא במהדורה מיוחדת
עבור מחוסרי חוש הרייה
אשר נגרם בעקבות נגיף הקורונה

- מהדורת ביקורת -

שנת והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט (ישעיה יא, ד)

התשפ"א לפ"ק

רשימת סיכומי הדינים שיצאו בס"ד על ידינו

* סיכום דיני עשיית מחיצה מבני אדם ובהמה * סיכום דיני מחיצה בפרוץ ועומד * סיכום דיני צורת הפתח * סיכום דיני שיעור גודל הסוכה * סיכום דיני ד' מינים למדקדקין במצוות * מראי מקומות עמ"ס מדות תמיד וקינים

ניתן לקבלם חינם ע"י בקשה למייל

k0504166339@gmail.com

'וזאת למודעי'

מכיון שהדברים נכתבו ע"י תלמיד שלא שימש כל צרכו, ע"כ אין להורות מקונטרס זה 'הלכה למעשה', ולא נכתבו הדברים אלא לעזור לב המעיין בלבד.

©

מכיון שקונטרס זה יוצא במהדורת ביקורת ע"כ נפנה לכל מי שיש לו הערה או הארה על הנכתב לשולחו במייל המערכת
k0504166339@gmail.com או בטל 0504166339

Kehillas Ohel Torah – Beitar Illit
Rabbi Avraham Stern
Amuta Number: 58-025-219-5
Telephone: 02-580-7410

קהילת אוהל תורה – ביתר עילית
הרב אברהם שטרן, רב הקהילה
מס. עמותה: 58-025-219-5
טלפון: 02-580-7410

כסא גשפאן

דברי הערכה וברכה מאת המעריצין

האברך החשוב מאוד, תלמיד חכם מופלא מבני צ"ה שבירנו, אחרי כתיבת
החברת החשובה - ד' תנ"ם לחקיקים במצוות - הניף ידו לניתוח ואבר
חברת בקיני מחוסרי חוש הר"ח - הנישא מאוד נועם היות ואחד
מחסמני הניף המאיים קרוב לפניו על כל הצלם כולו, הוא איבוד צמני
על חוש הריח.

האברך ת"ל שקוא עם מנהיג ומחזיק תורה, מקיים בעזרה בולטת

את קבלת המשורר של ישראל "נ"ץ לנפלי דבריך ואור אנהלת" ומחפש

בכל מצב מה רצונו יסביר במלכה כנה - ומצאה המצופו - ביחודות שבין הוא

מצכה את הרב

דברי הנחמקא מפני

החומש במזרכה ציומה

אברהם שטרן

היטיבה ה' לטובים ולישרים בליבותם
קונטרס זה יוצא לאור עולם ומנופץ לזיכוי הרבים
אודות נידבת ליבם שלי:

רחוב ישמח ישראל 1 מרכז חיים זקן קומה 1 - (ליד המעליות)
שעות פתיחה: א'-ה' 10:00-14:00 19:00-22:00 יום ו' 9:30-12:30
טלפון: 02-5345641

רויאל רוז

שהרימו תרומה לרפואת ראש הישיבה הגאון רבי חיים יוסף בן צביה

הרב שמעון שטרן שליט"א שהרים תרומה לע"נ
אמו מרת בריינדל בת ר' מרדכי ע"ה
הרב אברהם זוהר שליט"א שהרים תרומה לע"נ
לאה בת זוהרה ע"ה
הורמה תרומה לע"נ חנניה בן רחל, ורחל בת סעדה
ארגון תורה וחסד המרכז לערבות הדדית' שסייעו
בהדפסת הקונטרס לזיכוי הרבים
זכות זיכוי הרבים יעמוד להם להתברך בכל מיני דמיטב

עַד הַנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֵיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חַסְדֵיךָ

וְיֵאלֵךְ תַּשְׁעֵנוּ לְצִנָּה

חיבור זה יוצא כמנחת תודה לה' במלאת שלוש שנים, ובתלתא הוי חזקה, להקמת וייסוד הכולל 'בית מדרש גבוה לכהנים' בו יושבים והוגים ת"ח חשובים בעניני הקרבנות, תמידין כסדרן, וכרצון מרן הח"ח שהרבה לעורר ע"כ בספריו שמהרה יבנה ביהמ"ק ובעיני כהנים ראויים לעבודה, והעוסקים בלימוד הקרבנות נחשב להם כאילו מקריבים ומעלים עולה ומנחה זבח ונסכים, ואף חיבור זה נחשב כהקרבת קרבן וזאת ע"פ מש"כ החיד"א בפ"י ברית עולם על ספר חסידים (סימן תקל) שם כתב הס"ח: 'וכל מי שגילה לו הקדוש ברוך הוא דבר ואינו כותבה ויכול לכתוב הרי גוזל מי שגילה לו, כי לא גלה לו אלא לכתוב דכתיב (תהלים כ"ה י"ד) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם וכתיב (משלי ה' ט"ז) יפוצו מעינותיך חוצה, וזה שכתוב (קהלת י"ב י"ד) יביא במשפט על כל נעלם שגורם שנעלם אם טוב שגילה לו אם רע שאינה כותבה, וכתב שם החיד"א בשם הגאון לב ארי' בהקדמה דבזמן שביהמ"ק קיים אדם מקריב קרבן ומתכפר לו, עכשיו כשכותב בספר מה שלומד איזה חידוש, הכותבה עולה לו במקום קרבן ורמז לדבר זבח ומנחה לא חפצת עולה וחטאה לא שאלת אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי, שהכותב יעלה במקום קרבן ע"ש. ויה"ר שכה יתן ה' וכה יוסיף לנו להמשיך ביתר שאת וביתר עז להגביר ולהוסיף חילים לתורה מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא, ונזכה לחזות מהרה את ביהמ"ק עומד על תילו ומכוננו, ובהשבת הכהנים לעבודתם ולוים לדוכנם לשירים ולזימרים במהרה בימינו אמן.

ובהזדמנות זאת נודה לכל תורמי בית המדרש המחזיקים בעץ החיים ושותפים עמנו במשא הארון מיום הקמת הכולל, זכות לימוד תורת הקרבנות הנשגבה יעמוד להם להתברך בכל מילי דמיטב, ויראו ברכה הצלחה וישועה בכל מעשי ידיהם.

פתח דבר

הנה בימים טרופים אלו מונענע הקב"ה את כל העולם כולו מקצה העולם ועד קצהו ע"י נגיף הקורונה (כתר), ומראה כתר ומלכותו בתחתונים, שלמרות הטכנולוגיה המתקדמת ביותר של כל העולם, לא יכולים אנו לעשות מאומה בלעדי ה'; יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו, ואנו אין לנו אל מי להישען אלא על אבינו שבשמים (סוטה מט.).

והנה אחד מתסמיני הנגיף שחלק מהנדבקים מאבדים את חוש הריח, ללא יכולת להריח מאומה, ובאמת שיש לזה השלכות הלכתיות רבות, וחשבתי לעצמי לאסוף ולקבץ את הדינים אל מקום אחד למען ישוטטו בהם רבים ותרבה הדעת.

והנה מי שאינו מריח קורין לו בלשון הגמ' תתרו וכדאיתא בבבא בתרא (דף קמו.): אמר רב יהודה אמר רב: מעשה באדם אחד שאמרו לו אשתו תותרנית היא, ונכנס אחריה לחורבה לבודקה; אמר לה: ריח צנון אני מריח בגליל, אמרה ליה: מן יהיב לן מכותבות דיריחו ואכלנא ביה! נפל עלה חורבה ומתה; אמרו חכמים: הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבודקה, מתה - אינו יורשה¹. (ועיין רשב"ם ומהרש"א ותוס' בביאור הסוגיא שם).

וכתב ר' אברהם אב"ד שם: תתנית היא. לשון חולי החוטם שאינו מריח. ובהילכות יצירה דוגמתו, בענין י"ב פשיטות שיסודן ראייה, שמיעה ריח, שיחה, לעיטה, משגל, מלאכה, הילוך, רוגז, שחוק, מחשבה, שינה. ויש להן י"ב תמורות. תמורת ראייה עורון. תמורת שמיעה חרשות. תמורת ריח תתרות, שסותם הנחירים. תמורת שיחה אילמות. תמורת לעיטה רעבון. תמורת משגל סירוס. תמורת מלאכה גידמות. תמורת הילוך חירות. תמורת רוגז רחמים. תמורת שחוק בכיה. תמורת מחשבה שמחה. תמורת שינה עירות.

על מעלת הריח ראה ברמב"ן (רפ"ח דברכות) שכתב וז"ל: שלא תקנו ברכה בהנאות וכו' אלא בדברים הנכנסין לגוף והגוף נהנה מהן כגון אכילה ושתיה, וריח נמי דבר הנכנס לגוף וסועד הוא וכאכילה ושתיה דמי יעו"ש².

¹ ונציין שכתב התורה תמימה (ויקרא פרק כא הערה יא): ועיין בים של שלמה פ"ב דגיטין סי' ד' דמי שנתן עיניו באשתו לגרשה ובתוך כך מתה אין מתאבל עליה, ובנה יסודו על מ"ש בגיטין י"ט א' כיון שנתן עיניו לגרשה שוב אין לו פירות, והנה זה מקור קלוש, אבל אפשר להביא ראייה ומקור נאמן לדין זה ממ"ש בב"ב קמ"ו א' מעשה באדם אחד שאמרו לו אשתך תותרנית היא ונכנס אחריה לחורבה לבודקה ונפלה החורבה עליה ומתה ואמרו חכמים הואיל ולא נכנס אלא לבודקה אינו יורשה, ופירש רשב"ם הואיל ולא נכנס אלא לבודקה ולגרשה שוב אינו יורשה, עכ"ל. והנה כבר בארנו לעיל באות הקודם בדעת הרמב"ם בטעם הדבר שהאיש מטמא לאשתו מפני דכיון שהוא יורשה ולא אחר הוא כמת מצוה, דמפני שאין לה יורש אלא הוא אין מי שיתעסק בקבורתה זולתו [וע' יבמות פ"ט ב'], ולפי"ז מכיון דהיכי דחושב לגרשה שוב אינו יורשה א"כ בטלה הסבה שיטמא לה, ואמרו במו"ק כ' ב' כל האמור בפרשת כהנים שכהן מטמא להם מתאבלין עליהם, וכתב הרמב"ם בפ"ב ה"ו מאבל דענין מצות אבל היא מצות טומאה, יעו"ש, א"כ מכיון שאינו מטמא לכן גם אינו מתאבל, ודו"ק.

² וראה נמי בשו"ת פעולת צדיק (חלק ב סימן קיח) שכתב: ועוד דלאו הנאת הנשמה לבד הוא אלא גם הגוף נהנה מהריח דהא במה שהנשמה מתחזקת בהנאת הריח ג"כ הגוף נהנה ומתחזק. וכי היכי שהמאכל מהנה לגוף ומחזקו והנשמה ג"כ נהנית שמתחזקת בגוף ומאירה בו בכח ע"י המאכל הכא נמי בריח שניהם שותפים בו שאף שיעקר הנאתו הוא לנשמה מ"מ מטי הנאה ממנו לגוף שמתחזק ומבריא וזה בלא זה לא סגי כי כשהגוף חלש מאפס אכילה

ובאמת שלעתיד לבוא חוש הריח יהא עיקר ויגדל מעלתו משאר החושים וכמו שראיתי שהאריך בס' בני יששכר (מאמרי חודש סיון מאמר ד - מעלת החג) וז"ל שם: במדרש כשושנה בין החוחים כן וכו' מה שושנה זו אינה בטילה אלא על גב ריחה כך ישראל אינם בטילים אלא על גב מצות ומעשים טובים, ע"כ. לכאורה פירוש המדרש אינו מובן, ונראה לפרש מה שושנה אינה בטילה אלא על גב ריחה, דהנה שושנה יש בה כמה מעלות טובות זולת הריח, דהיינו יופיה, שיש בה כמה מראות יפות טובות למראה ונחמדות לעין, גם יש בה טעם למאכל, והנה תראה הרואה בריות נאות מברך על הנאת הראיה ברוך שככה לו בעולמו (ברכות נח ב), הגם שיש בבריה ההוא עוד כמה מעלות אבל להיות שמעלת היופי בבריה ההיא עלתה על כל המעלות הנה כל המעלות בטילים אצל היופי ועיקר הברכה מברכין על היופי, וכן תמצא פרי אשר טובה למאכל הגם שיש בה מראה וריח עיקר ברכתה על הטעם שהוא המתעלה באותה פרי על כל המעלות, וכל המעלות בטילים אצל מעלת הטעם, והנה כשושנה שיש בה טעם מראה ריח, מעלת הריח שבה עלתה על כולנה ועיקר ברכתה על הריח כי כל שאר המעלות בטלים לגבי מעלת הריח ונחשבות לאין לגבי מעלת הריח, כך הם ישראל כל החמודות ותשוקות אשר עריבים לנפש בטלים אצלם לגבי תשוקת הנפש למצות ומעשים טובים.

אבל מהראוי להתבונן בדרשתם, דהנה לפי"ז למה לן להמשיל את כנסת ישראל דייקא לשושנה, הרי יכול להמשיל לשאר הפירות אשר שארי מעלות הפרי בטלים לגבי המעלה האחת העיקרית, כגון אתרוג שיש בו מראה טעם ריח וכל המעלות בטלים לגבי הטעם ועיקר ברכתו על הטעם, וכן תפוח וכיוצא, ומאי מעליותא לגבי שושנה שכל המעלות בטלים לגבי הריח, ולדעתי תתבונן עפ"י מה שכתבתי כמו"פ מה שהתנבא ישעיה הנביא שלעתיד במהרה בימינו יהיה מעלת מלך המשיח בריח והריחו ביראת יי"י [ישעיה יא ג], ומאי אולמיה דחוש הריח משארי החושים אשר הובטח למלך המשיח חוש הריח דייקא, ומעמא בעי³.

מיד מת ונשמה מסתלקת נמצא א"כ שהמאכל מהנה לנשמה אף שעיקר המאכל הוא הנאת הגוף. ודע (וכמו) שאין ברכת שהחיינו החלטית על הנאת הגוף לבד שהרי הנשמה מטי לה הנאה מהמאכל, כמו כן ברכת הריח אינה החלטית על הנאת הנשמה לבד, כי גם לגוף מטי הנאה דנשמה וגוף שותפים בהנאה אף על גב דעיקר ההנאה לחד מינייהו כיון שהשני נהנה מעט באגב מברך שהחיינו ובזה מצאנו טוב טעם במה שתקנו נוסח הברכות בלשון רבים אקב"ו כי נשמה וגוף שותפים הם במצות ובהפרדם נתפרדה חבילה ובמתים חפשי מן המצות. ולא תיקשי לך ממ"ש בברכות איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף הוי אומר זה הריח ע"כ. דכוונתם ז"ל לומר דאינו פטור מברכת שהחיינו אף על פי שאינו דבר מאכל אלא לריח לבד אפ"ה מברך כיון שיש ממנו הנאה לנשמה. ולעולם דיש ג"כ לגוף הנאה אלא שעיקר ההנאה בזה הוא לנשמה. ועיין במ"א סי' רצ"ז ס"ק ה' שכ' וז"ל: ועב"י די"א שאפי' שאינו מריח יכול לברך דנהנה שמתחזק ראשו וגופו וזה אמת בריח חזק ביותר עכ"ל. וזה ראייה ג"כ שלעולם הגוף נהנה מהריח וע"כ לא פליגי הפו' במי שאינו מריח אם יברך או לאו אלא משום דסברי אותם הפו' דאם אינו מריח לא יברך משום דהנאת הנשמה עיקר בברכה ובעינן שייהנו תרוויהו נשמה וגוף.

³ ובגמ' בסנהדרין דף צג: איתא: "והריחו ביראת ה'". אמר רבי אלכסנדר: מלמד שהטעין הקדוש ברוך הוא מצות ויסורין כריחיים ["והריחו" - מלשון ריחיים הוא]. רבא אמר: דמורח - ודאין [שמריח - ועל פי הריח דן. דהיינו, שעל ידי הריח לבד יכול הוא להכריע בין בעלי הדין, מי החייב ומי הזכאי]. ומנין לנו דבר זה? דכתיב: "ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח", ובכל זאת, אף שאינו שופט על פי מראה עיניו, ולא על פי משמע אזניו, "ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ". והיינו על ידי הרחה. בר כוזיבא, שהיה ממלכי בית הורדוס, מלך תרתין שנין ופלגא [מלך שנתיים וחצי]. אמר להו לרבנן: אנא משיח. אמרו ליה: במשיח כתיב דמורח ודאין [כתוב שהמשיח מריח ודן], נחזי אנן אי מורח ודאין [נראה אם בר כוזיבא מריח ודן]. כיון דחזויהו [כיון שראו] דלא מורח ודאין - קטלוהו [הרגוהו].

ואען ואומר, עפ"י מה שאמרו רז"ל במסכת ברכות (מג:): מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל וכו' (תהלים קנ"ו) איזה דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף זה הריח וכתוב כל הנשמה תהלל, והנה הוא לתימא בעיני למה הוצרכו ללימוד הלא חז"ל גזרו אומר אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה (ברכות לה א), ואסמכוה אקרא ל"י הארץ ומלואה (תהלים כד א) (קודם ברכה) וקרא אחרינא והארץ נתן לבני אדם (שם קט"ז טז) (לאחר ברכה) אם כן אסור ליהנות שום הנאה בלא ברכה, ואדרבה אותן ההנאות שלא תקנו לנו ברכה נתחבטו הפוסקים ראשונים ואחרונים להמציא תירוצים למה היתה כזאת, כגון על שמיעת כלי זמר ושיר, ועל הנאת המשגל, ואם כן מה זאת שאלה מניין שמברכין על הריח, למה לא יברכו כיון דהוא הנאת עוה"ז.

אבל תתבונן הענין, דהנה ע"י חטא אדם הראשון נתערב בכל דבר טוב ורע, ומן הצורך לאדם לברר מכל דבר הטוב מן הרע, וזה פעולת נפש הישראלית בעודנו בעוה"ז, הנה אי אפשר לו לחיות מבלי מאכל ומשתה ושאר עניני עוה"ז, ועל כל דבר ניתקן ברכה, ועל ידי הברכה היא הכנה לביורר ומבררים הטוב לחלקו ית"ש דהיינו שנעשה מהנאה שהוא דם ובשר על האדם וילך בכח האכילה שהוא לתורה ולמצות והמותרות הוא הרע נדחה מן הגוף כנודע (שער המצוות להאר"י פ' עקב), והנה כל החושים נזכרו אצל חטא האדם וטרא האשה וכו' ותקח וכו' ותאכל וכו' ותתן

וראיתי מציינים שכתב בזה דברים נפלאים הרב מ' ברוד שיחי': מהו הקשר בין משפט לבין ריח? עשיית דין קשורה לכאורה עם חכמה והבנה, ואיזו שייכות יש בינה לבין חוש הריח? ועוד: כיצד מתבטאת דוקא בכך מעלתו המיוחדת של המשיח?

להבנת הענין, עלינו לבאר תחילה את מהותו של חוש הריח. על חוש זה אמרו חז"ל (ברכות מג, ב): "איזהו חוש שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף - זה הריח". הריח הוא חוש רוחני, זך ועדין, שמגיע ישר אל תוך הנפש וגורם לה עונג והנאה.

יתירה מזו: אדם שמתעלף, מנסים לעוררו דוקא ע"י חוש הריח. שאר החושים אינם פועלים בשעה זו או שהם פועלים בחלישות, עד שאין בהם כח לעורר את האדם מעלפונו. רק כאשר מקרבים לאפו חומר בעל ריח חריף, מצליח הריח לחדור באף ולעורר את האדם. כי הריח מגיע עד עצם הנפש, ושם הרי אין לעולם חולשה ועלפון, ולכן, כשהריח מגיע לשם, הוא מעורר את הנפש להמשיך חיות חדשה לגוף, והאדם מתעורר מעלפונו.

ייחודו של חוש הריח אפוא הוא היכולת להגיע בשרשם של דברים, עד לעצם הדבר. בכך הוא נבדל משאר החושים - הללו נותנים תמונה חיצונית בלבד, ואילו הריח מגיע למהות האמיתית של הדבר, לעצם הדבר.

הדין והמשפט שנערכים בזמן הזה סומכים על ראי', שמיעת עדויות, הסקת מסקנות ע"י השכל, וכדומה. כל אלה נותנים לדיין תמונה מסויימת על המקרה, אך זו תמונה שטחית וחלקית, ולעולם אין לו וודאות מוחלטת שלא טעה בדינו. נוסף על כך, השופט בימינו אינו יכול לחוש באמת מה עבר על האדם בשעה שביצע מעשה מסויים, נגד אלו לחצים הוא התמודד ומה התחולל בנפשו.

בכך תהי' גדולתו של המשיח - הוא ישפוט באמצעות הריח, וידע בדיוק את עצם הדבר. לא רק שיהיו גלויים לפניו כל פרטי המקרה, דבר שימנע אפשרות שיקבל טענות שקר ועלילות כזב, אלא הוא גם ירגיש בצורה שלימה את כל הרקע והסיבות שעמדו מאחורי המעשה. חוש הריח המופלא שינתן לו, יתן לו את האפשרות לעמוד ממש במקומו של הנידון, ובך לקיים בשלימות את הכלל של הלל הזקן (אבות ב, ד): "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו" - הוא, המשיח, יוכל לדון, כי הוא יגיע למקומו.

כשיבוא לפני המשיח אדם שמוכר לכל כצדיק, "יריח" אותו המשיח וידע אם אכן הוא צדיק אמיתי, או שמא בעמקי נפשו עדיין מסתתר רע כלשהו, גם אם זהו רע פנימי נסתר, שאולי אותו אדם עצמו אפילו אינו יודע את קיומו. כנגד זה, כשיבוא המשיח בעל עבירה, "יריחו" המשיח וידע את כל הרקע והסיבות שגרמו לו לחטוא, ויוכל ללמוד עליו זכות, שבעצם לא רצה לחטוא, אלא שיצרו הוא שאנסו. לכן יהי' משפטו משפט צדק בתכלית השלימות עכ"ד.

ויאכל וישמעו ויאמר וכו' (בראשית ג ו) אבל חוש הריח לא נזכר, הנה נראה כי חוש הריח לא נפגם כל כך בחטא אדם כמו שארי החושים, על כן חוש הריח הוא רוחני הנשמה נהנית ממנו ולא הגוף, עיין בדברינו במאמרי הפורים ותבין למה מברכין על הריח במוצאי שבת (ועיי"ש בענין הגואלים מרדכי ואסתר, מרדכי מר דרור, ואסתר הדסה (מגילה י ב), וזמן הנס באדר הוא סוד החוטם המריח כנודע [טעמי המצוות פ' בא]), וכיון שהוא כן, הנה יש סברא שלא לברך על הריח כיון שלא נתפגם כל כך בחטא אדם, ועל כן תראה שאין בחוש הזה בירור כל כך שיהיה בו הפרדה בגוף, אבל להיות שאעפי"כ הגוף נתגשם בחטא אדם, וגם דבר הריחני הוא פרי מוגשם צריך ג"כ לבירור מה, על כן צריכין לברכה, על כן אמרו רז"ל מנין שמברכין על הריח (כי צריכין להביא ראיה על זה), והביאו ראיה מן המקרא כל הנשמה וכו'.

ומעתה כיון שחוש הריח לא נתפגם כל כך בחטא אדם כשאר החושים, על כן לעתיד לבא במהרה בימינו כאשר יתוקן העולם מן חטא אדם בביאת משיח צדקנו, (הוא אד"ם ממש כידוע מר"ת אד"ם, אד"ם דוד משיח (ס' הליקוטים פ' האזינו), הנה בזה תגדל מעלתו בחוש הזה אשר נשאר לברכה גם בזמן החטא, אז והריחו ביראת י"י ובחוש הזה תגדל מעלתו מן שאר החושים, נ"ל.

והנה ידוע דגם בשעת מתן תורה ניתקן לגמרי חטא אדם, ולולי שע"י המעשה חזר הדבר לקלקולו אזי כבר היה נתבטל המות, והגוף עם כל החושים היו חוזרים לרוחניים כמו שהיה קודם החטא כתנות אור, וכמו שיהיה לעתיד ב"ב המשכילים יזהירו כזהר הרקיע (דניאל יב ג), וכמשארז"ל (ע"ז ה א) בפסוק אני אמרתי אלהים אתם וכו' (תהלים פב ו) אכן (אחר החטא) כאדם וכו', וכיון שכן הוא שבמעמד הנכבד נתקן חטא אדם וכל החושים שנתגשמו שבו לרוחניים, ועלתה על כולנה חוש הריח שלא נתפגם כל כך בחטא אדם, הנה כמו שיהיה החוש ההוא לעתיד למעלה ראש אצל מלך המשיח, כמו כן היה במתן תורה, על כן אמר המלך החכם בשירת דודים כשושנה בין החוחים כן וכו', וכמו שפירשו חז"ל במדרש שהתחלנו מה שושנה אינה בטילה אלא על גב הריח, שמעלת הריח תגדל אצלו על כל המעלות וכו' וכמו שפירשו לעיל, וכל דברינו בדרך אפשר, ועתה הנה הדרך נכון לפניך ביותר ג"כ דברי חז"ל במדרש שהבאתי לעיל, ואתה תבחר ותקרב, ותבין ביותר מנהג ישראל תורה היא להכין שושנים ועשבי בשמים ביום מתן תורתנו. עי"ש. וע"ע שהאריך בדברים נפלאים במאמרי חודש מרחשון (מאמר א - מהות החודש).

וראה נמי לר' צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק בראשית לראש חודש מרחשון) שכתב: 'בספר יצירה (פרק ה') המליך אות נ' בריח וכו' וחשון בשנה ודקין בנפש וכו'. ובפירוש הראב"ד ז"ל כשחשב שנים עשר כוחות כנגד שנים עשר שבטים חשב ריח כנגד יוסף שבשעה שעמד בנסיון יצא ריחו מסוף העולם ועד סופו עיין שם ולא ביאר השורש. ונראה על פי מה שנאמר (ישעיה י"א, ג') והריחו ביראת ה' וביוסף כתיב (בראשית מ"ב, י"ח) את האלהים אני ירא. וזה שאמרו בגמרא (עירובין כ"א ב) הדודאים נתנו ריח אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא⁴. ומלשון

⁴ וראה נמי בספרו פרי צדיק (פרשת בא) שכתב: הנה ביצחק איתא בזוה"ק פרשה זו דסליק ריחין עילאין קדישין ושם באברהם לא נזכר קדישין. ונראה שאז היה השדה והמערה עוד ביד עפרון ולא היה עוד בו קדושה רק דסליק ריחין עילאין והוא על פי מה שאמרו (עירובין כ"א ב) הדודאים נתנו ריח אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא. וכבר אמרנו דמלשון בחורי ישראל נראה דחטא היינו בפגם הברית שגורם הבחורות והילדות וכיון שלא טעמו טעם חטא זה נותנים ריח טוב. דלהיפך מהפוגם חס ושלום ריח מאוס שכן נקרא יצר הרע של תאוה מנוול שהוא מאוס ומנוול וכמו שאמרו (שבת קנ"ב א) אשה חמת וכו'. ועל זה אמרו (סוכה נ"ב ב) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. למשוך החשק שיהיה ממנו חדותא דשמעתא וחמידו דאורייתא כמו שיהיה לעתיד כמו שמובא במדרש הנעלם (זוהר ח"א קל"ח א). ואיתא (סוטה מ"ח א) הטהרה נטלה את הטעם ואת הריח. ושם בגמרא בני טהרה יש בך וכו'. וטהרה הוא בענין זה וכמו שמצינו בדוד המלך ע"ה דאף שלא חטא חס ושלום (שבת

בחורי ישראל נראה דקאי על פגם זה שהילדות והבחורות גורם וכן איתא בגמרא (סוטה מ"ט א) מורחין ריחא דחינוניתא אמר לו בני טהרה יש בך. והוא גם כן על פי מה שנאמר והריחו ביראת ה' וכתוב (תהלים י"ט, י) יראת ה' טהורה עומדת לעד. וכשיש לו חוש הריח בשלימות מורה שיש בו יראה וטהרה ועל כן נאמר על הטהורים מפגם זה הדודאים נתנו ריח'.

ובבאי בשערי הודאה חובה נעימה לי להודות בראש ובראשונה להשי"ת על כל חסדיו הגדולים שעושה עמי, ועשה את שאינו זוכה כזכה, ועל כל נסיו הגדולים שעושה עמנו ועל כל מה שנותן ומעניק לנו ומספיק לנו את כל צרכנו וסיפוקנו. עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו לנצח.

ומודה אני לכולל החשוב בו אני הוגה וחוסה, מקום משכן לאברכים בני עליה, אשר בו לומדים והוגים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, הלא הוא הכולל שע"י קהילת אהל תורה ביתר עילית בראשות מורנו ראש הכולל הגאון רבי גדעון פרידמן שליט"א, אשר משפיע עלינו מתורתו ומנועם הליכותיו, ומכוחו זוכה אני להוציא את יקרת הדברים אשר לפניכם, יתן ה' שחפץ ה' בידו יצלח להמשיך לגדל ולחזק את בית ה' ללמוד וללמד ולהרביץ תורה לעדרים בבריאות גופא ונהורא מעליא.

ותכף לת"ח ברכה הגאון הרב אברהם שטרן שליט"א רב קהילת אהל תורה ביתר שעבר על הקונטרס והעיר את עיני בכמה עניינים, וכן לגאון הרב מאיר פרוש שליט"א מחשובי הת"ח בביתר שעבר על הקונטרס והעיר את הערותיו, ישאו ברכה מאת ה'.

ולא אחשוך את פי מלהודות להורי היקרים אשר טורחים ומתפללים בעדי כל הימים, ומסייעים בכדי שאוכל לישב ולשקוד בדלתי התורה, ואף הרימו תרומתם וסייעו בהוצאת הקונטרס. וכן אודה לחמי וחמותי על כל עזרתם הרבה למעני, ימלא ה' כל משאלות לבם לטובה, ויזכו לראות את כל יוצאי חלציהם גדלים בתורה וביראה, מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא. וכן אודה לרעייתי אשת חיל עטרת בעלה על כל פעלה הרב למען אוכל לישב במנוחה ולעסוק בתורת ה' תמימה, ישלם ה' שכרה מושלם, ונוכה לראות את בנינו גדלים בתורה וביראת ה' טהורה ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו עד עולם.

ותחינה אשא למארי עלמא שיאמר די לצרותינו ויפדנו ויצילנו מכל הקמים עלינו, ותחינה עיננו בקרוב בשובו ברחמים אל נוהו.

נ"א) כיון שנכתב ונתלה עליו חטא בענין זה אמר לב טהור ברא לי ואמרו (סוכה נ"ב א) דוד קראו טמא וביקש שיברא לו ה' לב טהור (ונתבאר ראש חודש מרחשון מאמר ג' ושאר מקומות). ובחורי ישראל הנקיים מפגם זה נותנים ריח טוב. ועל כן כשנכנס אברהם אבינו ע"ה למערה זו שהיה קבור בה אדם הראשון והוא הצדיק שנברא העולם בשבילו שנברא ביום ששי שהוא מדת צדיק יסוד עולם (וכמו שנתבאר ראש חודש שבט מאמר ו'), חמא נהורא אור כי טוב והוה סליק ריחין עילאין. שאז התחיל אברהם אבינו ע"ה לתקן פגם הנחש ולתקן קלקול אדם הראשון.

וראיתי נמי בשו"ת בית יצחק (יורה דעה ב סימן סא) שכתב: 'וקצת יש לפרש בגמ' בדרך דרוש וצחות בהא דאמר רב זוטרא בר טובי א"ר אח"כ עתידין בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא שיתנו ריח טוב. לפי שהקדים דריח הוה דבר שהנשמה נהנית ממנו וטעם הדבר לפי שחוש הריח לא נפגם באכילת עץ הדעת כמ"ש ספרי יראים. ולכן הנשמה נהנית ממנו וסמך אח"כ עתידי בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא ולא נתגאלו מזוהמת החטא אך חטא אדם הראשון עליהם שיתנו ריח טוב כלבנון לפי שהריח על כנו עומד ולא נפגם בחטא אשר הוריד המין האנושי והשליך משמים ארץ צבי תפארתו. מיהו יש לפרש בפשיטות אחרי שהקדים שהריח הוא דבר יקר שהנשמה נהנית אמר שעתידין בחורי ישראל לכהן פאר ולזכות לאוצר הריח'.

דיני מחוסר חוש הריח

א. אדם שאין לו חוש הריח אינו יכול לברך על הבשמים בהבדלה, ונחלקו הפוסקים אם יכול הוא לברך ולהוציא גדול שאינו יודע, ורבים הסוברים שאין יכול להוציא בברכתו גדול שאינו יודע⁵, ולכן במקום שבעל הבית אינו יכול להריח, יברך על היין ועל הנר

⁵ כתב בספר אור זרוע (חלק ב - הלכות מוצאי שבת סימן צב): כבר שלח רבי יהודה בר' קלונימוס בר' משה לרבי אפרים ואני תותרן ואיני מריח כל עיקר אם הוא ברכה לבטלה שאני מברך על עצי בשמים ואני סומך על הוצאת אחרים י"ח והשיב לו אדם שאין מריח ומברך לעצמו על הבשמים יברכה לבטלה היא ואם להוציא ב"ב אינו יכול ולא דמי לקידוש והבדלה וברכת לחם ומצה דהוה חובה ומצוה אבל בשמים אינו אלא מנהג. [ונציין לדברי התרומת הדשן (פסקים וכתבים סימן רד) שכתב: ואשר הקשית על המנהג שהש"ץ מברך בבהכ"נ על הבשמים, וחוזר ומברך לבני ביתו, דמ"ש ממי שאינו מריח דכתב ר' אפרים דאינו מוציא בני ביתו? לא דקדקת כלום לפניך בקושיא זאת, דהש"ץ אף על פי שבירך על הבשמים בבהכ"נ יכול לברך לעצמו עוד בביתו, דברכת נהנין הוא, ומי יעכב על ידו אם ירצה לברך על הבשמים אפי' בחול, ולכך יכול להוציא ג"כ אחרים. משא"כ במי שאינו מריח דאינו רשאי לברך בשביל עצמו כל עיקר, שהרי אינו נהנה, ואפ"ה אם היתה ברכה זו לבני ביתו, מצוה וחובה כמו קידוש והבדלה יכול להוציא לב"ב ולפטור אותם י"ח. ולכך מקשה שפיר במרדכי מקידוש והבדלה דמברך ברכות שהן על המצות ולא של נהנין להוציא אחרים, אף על פי שכבר יצא הוא ואין רשאי עוד לברך בשביל עצמו וק"ל].

וכתב הטור (אורח חיים הלכות שבת סימן רצז): וכתב עוד ה"ר אפרים מי שאינו מריח ומברך על הבשמים הוי ברכה לבטלה ואף להוציא בני ביתו אינו יכול ולא דמי לקידושא ואבדלתא וברכת המוציא של מצוה שהן חובה אבל זה אינו אלא מנהג בעלמא, ולא נהירא שהרי פורס אדם פרוסה לבני ביתו אף ע"פ שאינו אוכל עמהם והתם מאי חובה איכא וכן הורה לי אדוני אבי הרא"ש ז"ל.

והב"י כתב שאין מכאן קושיא לה"ר אפרים דההיא בני ביתו הקטנים היא וכדמסיים בה בסוף פרק ראווה בית דין (ראש השנה כט): כדי לחנכן במצות וחינוך לא שייך אלא בקטנים ועל כרחך [צריך] לפרש דבקטנים מיירי דאם לא כן מאי איריא בני ביתו אפילו לאינשי אחרוני נמי ורישא דברייטא קתני לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים אלא אם כן אוכל עמהם אלא ודאי כדאמרן ופשוט הוא ומכל מקום אפשר לקיים הוראת הרא"ש דאע"ג דאינו חובה כיון שחכמים קבעו אותו מנהג הוה ליה מצוה ודמי לקדושא וברכת המוציא של מצוה: ובארחות חיים (הל' הבדלה סי' ח) כתוב שיש אומרים שאע"פ שאינו נהנה מריח שאין לו חוש הריח מברך שאע"פ שאינו מרגיש בריח הנאה יש לו שמחזק ראשו וגופו:

ובביאור דברי הב"י ראיתי מציינים למאירי (ראש השנה דף כט): שכתב: וכן בורא פרי הגפן שבהבדלה הואיל וטעונה כוס הרי על חובה היא באה ומוציא בה את חברו כהבדלה עצמה ר"ל המבדיל בין קדש לחול ומאור ובשמים יש אומרים שהם ברכת הנהנין ואין מי שיצא מוציא בהם ואני אומר שאין אלו ברכת הנהנין גמורה ואלו היה המאור ברכת הנהנין גמורה היינו מברכים בו כל זמן שנראה לנו מחדש כמו שכתבנו במס' ברכות נ"ב ב' אלא הואיל ותקנת חכמים הם ולא מצד הנאתו הוא מביאם אף על פי שנהנה מהם הרי הם כברכת חובה ועוד כיון שמסדר חכמים נסדרו כאחת אין לומר על קצתן לצאת ועל קצתן שלא לצאת.

עוד נציין שביאר בשו"ת זרע אמת (ח"ג סי' ל) שהב"י סמך דבריו שברכת הבשמים הוי מצוה על דברי הרשב"א שאין ליקח שקים של בשמים שמשמים הגוים ביין לברכת הבדלה אף על פי שמותר להריח בהם, כי לעשות בו מצוות חמור יותר, הרי שנחשב ברכת הבשמים במוצ"ש דבר מצוה. וכתב עוד שאף רבינו אפרים (שהביאו הב"י שם) וסבר שיכול להוציא רק את בני ביתו הקטנים) סבר דהוי דבר מצוה שהרי כתב שמברך על ההדס הואיל ואיתעביד

בה מצוה חדא ניעביד בה מצוה אחריתי, הרי שאף לפי דעתו נחשב זה כדבר מצוה, אלא שכוונתו היא דאף שהיא מצוה אינה דבר שבחובה אלא רשות, ועל כן אינו יכול להוציא. וכן בלבוש כתב שיכול להוציא אחרים מדין ערבות, ותמה עליו הפמ"ג (א"א סק"ה) שכיון שאינו חובה מה שייך בזה דין ערבות, ואף אם תאמר שכל שהם לפניו מצוה לברך, מ"מ עיקר המצוה היא ההנאה והוי ליה ברכת ההנאה שאינו מוציא אחרים כשהוא אינו יוצא בה יד"ח. ובהגהות מוהר"א אזולאי על הלבוש (אות ה) ביאר דעתו, שאף שאינו חובה מכל מקום כיון שחז"ל תקנו מנהג זה הוי ליה מצוה ודינו כקידוש.

והנה לשון השולחן ערוך (סימן רצז סעיף ה): 'מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים א"כ נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך או להוציא מי שאינו יודע.'

ובפמ"ג (סי' רצח א"א סקי"ז, ועיין במג"א שם סק"ה) משמע דהיינו דוקא אם יכול להריח ריח חזק, דאז הוי בר חיובא, אבל אם לא יכול להריח כלל- לא יברך להוציא אחרים.

והט"ז כתב לחלוק ע"ד השו"ע וכתב: מ"ש כאן בש"ע או להוציא מי שאינו יודע זה אינו מביין שהרי לא אמרו בגמרא אלא להוציא בני ביתו כדי לחנכם וזה לא שייך בגדול שאינו יודע ותו ק"ל דאפילו בברכת מצה וקידוש שאמרו אף על פי שיצא מוציא היינו שמוציא מי שאינו יודע לברך מעצמו דאל"כ פשיטא שיברך בעצמו ולא יתכן שאחר יברך בשבילו וא"כ בברכת הנהנין לא יברך אפי' בשביל מי שאינו יודע וא"ל דחשיב זה לברכת חובה שא"כ מה הוצרך להתנות בני ביתו הקטנים כו' ע"כ נראה שלא להקל נגד רבינו אפרים בענין להוציא מי שאינו יודע והטור והרא"ש לא מצינו להם על כל פנים שום היתר בזה שאינו מריח. ע"כ. וע"ע במג"א מש"כ להעיר בזה.

וראה נמי באליה זוטא (סימן רצז ס"ק ו) שכתב: בפסקי תו"מ האריך לחלוק על הש"ע ולבוש ופסק דאין מברך אלא לקטנים שהגיעו לחינוך ולא לגדולים שאינם יודעים, ועיקר למודו דמה קטן שמברך לעצמו אינו מברך לאחרים וזה שאינו מברך לעצמו כל שכן שאין מברך לאחרים ע"י"ש, ולא דק דשאני קטן דברכתו ומצוותו אינו רק לחינוך אמרינן דמוציא לעצמו ואינו יכול להוציא לאחרים בברכתו, אבל זה שברכתו ברכה גמורה הוא רק שאינו נהנה לכך אינו מברך לעצמו אבל אחרים שנהנין יכול להוציאן בברכתו, ומכל מקום לדינא נראה להחמיר, משום דאפשר דהטור מיירי דוקא בקטנים אבל לא לגדולים כיון דאין מברך להם אם אינו אוכל עמהם, ועוד הא המרדכי פרק אלו דברים פסק כרבינו אפרים דאין מברך אפילו לקטנים.

ובמשנה ברורה (סימן רצז ס"ק יג) נמי מסיק דכל האחרונים חולקין ע"ז וסוברין דוקא להוציא ב"ב הקטנים הוא דשרי שמוטל עליו כדי לחנכם במצות אבל לא להוציא מי שאינו יודע דכיון שהוא אינו חייב בדבר אינו יכול להוציא אחרים ידי חובתן דאף דבעצם קידוש והבדלה יכול להוציא לאחרים אף על פי שאינו חייב בדבר כגון שיצא מכבר שאני התם שהן חובה על כל איש ישראל וכל ישראל ערבים זה בזה משא"כ בזה שהוא רק מנהג החכמים ואין צריך לחזור אחריו וכדלעיל בס"א הוא דומה לכל ברכת הנהנין שאינו יכול להוציא אחרים בברכתו אם אינו נהנה אז בעצמו וכדלעיל בסימן קס"ז סי"ט.

ובביאור דעת השו"ע כתב בתורת שבת (סק"ז) שאפשר שהשו"ע סבר, שכיון שסדרו ברכת הבשמים אצל ברכת הבדלה, וגם הוא מחזק הראש אף למי שאינו מריח, יש לדמותו לברכת בורא פרי הגפן שבקידוש דהוי כעין חובה, ומכל מקום להלכה גם דעתו כדעת האחרונים שאינו יכול להוציא אחרים אם אינו מריח. ורבי עקיבא איגר הקשה, שאף אם נאמר שברכת הבשמים היא ברכת המצוות כדעת השו"ע, מכל מקום כיון שאינו מריח הרי אינו מחויב כלל במצוה ואיך יוכל להוציא אדם אחר, וישב בדוחק, שאולי כיון שאם יזדמן לו ריח חזק ביותר שמתחזק בזה ראשו וגופו יוכל לברך עליו כמו שכתב המג"א (הו"ד לעיל), הוי כמחויב בדבר שיכול להוציא לאחרים שאינם יודעים.

ובשו"ת חלקת יואב (קמא אונס סי' ד) נמי כתב דמי שאין לו חוש הריח יכול בכל זאת לברך במוצאי שבת על הבשמים להוציא את אחרים שאינם יכולים לברך, אף על פי שכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם, לפי שהאונס אינו שולל ממנו את עיקר החיוב ועי"ש שמחלק בין זה למדבר ואינו שומע שאינו מוציא אחרים במגילה ובשופר, לפי ששם

צריך שיוכל לצאת בעצמו בתקיעה ובמגילה, אבל בריח אינו בא להוציאם בהריח אלא בהברכה. ועיי"ש בארוכה בעיקר כלל זה של אונס במצוות.

וראיתי נמי באמרי בינה (דיני שבת סימן יא) שכתב לבאר דעת השו"ע וז"ל: אגב ראיתי שם בס' סמא דחיי שהקשה על הטור ש"ע (סי' רצ"ז) דמי שאינו מריח דדעת ר"א שאין לו לברך על הבשמים במ"ש אף להוציא ב"ב ודעת הטוש"ע דיכול לברך להוציא כיון שחכמים קבעו הו"ל מצוה ודמי לקידוש והבדלה. והקשה היכי מצי מפיק אחרוני הא אינו מחוייב בדבר וכתב דמוכח מזה כמ"ש שם בשם מהר"ם בן חביב דלדעת רש"י דבן עיר מוצי' לבן כפר במגילה וע"כ הא דתנן כל שאינו מחוייב בדבר א"מ ע"כ הך כללא הוא היכא דלא שייך במצות אבל אדם דשייך במצות אף על גב דיום זה א"ח מקרי ב"ח וה"נ לענין ברכת הריח כן הוא. ודבריו לא נהירא דודאי אף לדעת הירושלמי דבן כרך א"מ לבן כפר כיון דהיום לאו ב"ח הוא מ"מ לענין ברכת בשמים יכול להוצי' וגוף דברי מהר"ם חביב מוקשים דהא חרש דקתני לגבי מגילה איירי במדבר ואינו שומע דחייב בכל המצות רק לגבי מגיל' פטור הרי דצריך שיהי' ב"ח באותה מצו'. אולם לדעת רש"י כיון דאף במצוה הזאת ב"ח הוא רק היום א"ח מוציא ודעת ירושלמי דצריך שיהי' ב"ח דוקא היום ולמחר חיובא אחרני' הוא דמ"מ היום לאו ב"ח הוא וזה לגבי חיוב גוף המצוה. אבל בברכת בשמים אם נאמר דחיוב מצוה הוא להריח אלא שאינו יכול להריח דאסור' להנו' מעוה"ז בלא ברכ' וכיון דל"ש לא לתהני ולא לברך דרמייא עלי' להריח לקיים מצות חכמים ממילא כל ישראל ערבים זב"ז ויכול זה שאין לו חוש הריח להוציאו בברכתו דעל ברכות הנהנין ב"ח הוא כמוהו דאסור לו להנות בעוה"ז בלא ברכ' ולא אכפת לן במה שאין לו חוש הריח ואינו ב"ח בברכה זו כיון דאצלו ל"ש הנאה זו דאין לו הנאה אבל מ"מ ב"ח מקרי דאסור לו להנות בעוה"ז בל"ב בדרך כלל ולא משגחינן בזה על הפרט כיון דגוף המצוה עושה זה שמריח רק בברכ' מוציא אותו ובדרך כלל מקרי ב"ח על ברכות הנהנין הגע עצמך הרי בקידוש והבדלה דמוציא לאחרים אם זה אי אפשר לו לשתות יין דאינו נהנה כלל ומזיק לו הכי לא יהי' יכול להוציא לחבירו בברכת היין זה ודאי אינו כיון דב"ח הוא עכ"פ שלא להנות מעוה"ז בל"ב ובמצו' זו אף ברכת הנהנין אף על פי שיצא מוציא ממילא יכול להוצי' וכן לדעת הטוש"ע בברכת בשמים ועיי"ש בטו"ז ומג"א וז"פ וברור.

ובשו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן כ) העלה כפסק השו"ע דמי שאינו מריח יכול לברך בשביל להוציא אחרים וז"ל שם: הנה דין זה לכאורה א"צ לפניו כי פשוט וערוך הוא בש"ע א"ח ס"ס רצ"ז סעי' ה' שכתב שם וז"ל מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אא"כ נתכווין להוציא בני ביתו הקטנים או להוציא מי שאינו יודע לברך עכ"ל וכן סתם בעל הג"ה ולבוש אך ראיתי שדעת האחרונים דהיינו שני מגינים וגיסי הגאון בספרו א"ז שאין יכול להוציא הגדולים רק קטן וע"ש ול"נ עיקר כדעת הש"ע ולא מטעמו דהא עיקר דין זה לא הוזכר בש"ס וגדולי פוסקים ראשונים הרי"ף והרמב"ם ז"ל ודכוותיה רק הרא"ש והמרדכי בשם ר' אפרים כתבו דמי שאינו מריח אין יכול לברך אכן הב"י שם מביא בשם אורחת חיים דז"א אף על פי שאינו נהנה מהריח שאין לו חוש הריח מברך דאע"פ שאינו מרגיש בהריח הנאה יש לו שמחזיק ראשו וגופו עכ"ל וכן מסתבר דהא אמרינן בפ' כיצד מברכין דף מ"ג ע"ב אמר רב חמא בר טוביה א"ר מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה איזה דבר שהנשמה נהנה ואין הגוף נהנה הוי אומר זה הריח ע"כ הרי דאין נפקותא במה שאין הגוף נהנה ממנו א"כ אף שגופו אין לו חוש הריח מ"מ הנשמה נהנה ממנו אלא שמהגוף חסר א' מה' חושים וכן שמעתי מרופא דמי שאין לו חוש הריח בא מאיזה טמטום במוח וכתוב כל אשר נשמת רוח חיים באפו א"כ כיון שנשמת הרוח שהריח שבחוטם נהנה ממנו יכול לברך ועפ"ז נסתלק ג"כ מה שהקשה לי חכם א' דהאיך קאמי' הש"ס איזה דבר שהנשמה נהנה ואין הגוף נהנה הא אפי' ישנן כמה בני אדם שיש להם הנאה מריח טוב כמו מאכילה ומה"ט יש מחמירין שלא להריח ביה"כ במה דעביד לריחא אלא ודאי דהש"ס ה"ק אפי' מי שאין לו חוש הריח יברך כיון שהנשמה נהנה ממנו וזה שאמר הכתוב כל הנשמה תהלל יה כלומר כל דייקא אפי' מי שאין לו חוש הריח כלל ואף שחקרתי אצל איזה חכמי רופאים ואמרו שבספריהם ספרי רפואות מבוואר דמי שאין לו חוש הריח אין לו הנאה של כלום מ"מ כיון שעיק' ספריהם הוא מחכמת אומות העולם ארסטו וחביריו אין לסמוך על דבריהם לדינא כמ"ש היפ"מ בברכות פ"ט דף ע"א ע"ב ובתשובת ח"י סי' רי"ט ע"ש שכתבו מה"ט אפי' קדוש החדש אין ללמוד רק חשבון א' י"ב תשצ"ג וכדומה לפי שהרמב"ם עצמו בפרק י"ז מהלכות קדוש החדש מעיד שם שהכל הוא מספרי חכמי יון אבל הספרים מחכמי ישראל לא הגיעו אלינו עכ"ל אף

שהרמב"ם ושאר גדולי חקרי לב למדו קדוש החדש ועשאו חיבורים ע"ז מ"מ כמה גדולים שהיו בזמנינו מנעו ולא למדו כלל ושב ואל תעש' עדיף דכתיב כי היא חכמתכם מכלל דאינהו לא ידעו הדבר על בוריו ואיך נלמד מספריהם וכן עיקר דבריהם בנוים שהעולם הוא ככדור נגד משמעות סוגיא דש"ס דידן רפ"ב דחגיגה דקאמר אידי ואידי חד שיעורא הוא וכמבואר בדברי הרא"ם פרשת ואתחנן וביפ"ת בראשית פ"ח דף נ"ב ובדרשות הראנ"ח ריש פ' בראשית ובספר ברית שלום שם ועיין בחדושינו בחגיגה ע"ש לכן נ"ל דמה"ט הכריע הב"י בש"ע דעכ"פ יש לסמוך על דברי פוסקים אלו ולברך אם דעתו להוציא אחר וכן נ"ל.

ובס' גליוני הש"ס (מסכת ברכות דף מג:) כתב להעיר ע"ד וז"ל: ע' שו"ת שבות יעקב ח"ג סי' כ' אשר הביא דעת הארחות חיים שהביא הב"י או"ח סי' רצ"ז דאפי' מי שאין לו חוש הריח מברך ברכת הריח דמ"מ הנאה יש לו שמחזק ראשו וגופו וכ' עליו דכן מסתבר דהא מחייבין כאן לברך על הריח אעפ"י שאין הגוף נהנה ממנו וע"כ אף שהגוף אין לו חוש הריח ואין הגוף נהנה מ"מ הנשמה שפיר נהנה ממנו אלא שמהגוף חסר אחד מה' חושים ועפ"י מיושב ג"כ מה שיש להקשות דאיך קאמר הש"ס איזהו דבר שהנשמה נהנה ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הא ישנן כמה בני אדם שיש להם הנאה מריח טוב כמו מאכילה אלא וודאי דהש"ס הכי קאמר דאפי' מי שאין לו חוש הריח ואין מרגיש הנאה מ"מ יברך כיון שהנשמה נהנה ממנו וזהו שאמר הכתוב כל הנשמה תהלל י"ק כלומר כל דייקא אפי' מי שאין לו חוש הריח כלל עכת"ד שם, ולפי דבריו מיושבת קושית הצ"ח כאן שהקשה דמאי קאמר מניין שמברכין על הריח הא בפשיטות אסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה ול"ל קרא בפ"ע להנאת ריח, ולדברי השבות יעקב הנ"ל שפיר שואל מניין שמברכין על הריח אף שאין מרגיש הנאה היינו שאין לו חוש הריח וע"ז מיייתי קרא דמ"מ הנשמה נהנית ושפיר צריך קרא לזה דזה לא היינו יודעין מסברא דיש הנאת נשמה גם כשאין לו חוש הריח ודגם אהנאת נשמה יש חיוב ברכה, ואולם גוף דברי השבות יעקב הנ"ל לא נהירין ולא צהירין לי דפשוט דכוונת הגמ' אהנאת הריח סתמא למי שיש לו החוש והנאה זאת קרי לה הנאת נשמה מפאת היות הרגשת הריח הרגשה דקה מאוד, וגם אין לנו עניין בכמו אלה מדוע חשוב הנאת נשמה דהוא עניין אגדיי [וע' סוטה מ"ט א' ר' הונא אשכח תומרתא דחינוניתא שקלה כרכה בסודרי' אתא רבה ברי' א"ל מורחניא ריחא דחינוניתא א"ל בני טהרה יש בך הרי דהריח יתייחס לו הטהרה אשר עניינה הדעת וכמו שאמרו ודעת זה סדר טהרות והדעת והבינה עניינם אחד כמו שאמרו באבות אם אין דעת אין בינה אם אין בינה אין דעת והבינה הנה היא מתייחסת לנשמה וכמ"ש ונשמת שדי תבינם וע"כ שפיר יתייחס הנאת הריח אל הנשמה], וגם י"ל הפי' דהוא הנאת הנשימה שהאף נושם הריח לתוכו ונהנה בו והוי דרשא דכאן דכל הנשמה תהלל כדרשא דעל כל נשימה ונשימה תהלל כו' אבל כוונת הגמ' וודאי אהנאת הריח הפשוטה שבחוש הריח [ומה שדרש השבות יעקב ריבוי דתיבת כל אין לנו לדרוש דרשות מעצמנו], וע' שו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' קפ"ג מה שתמה שם ג"כ על דעת הארחות חיים הנ"ל וכ' ג"כ דאפשר טעמו משום דאמרו בריח שהוא דבר שהנשמה נהנית בו וכיון דאיכא הנאת נשמה מ"מ יש לברך כו' ע"ש מש"ש בזה וגם דבריו אין מובנים כלל, וע' מה שהארכתי בציונים לתורה כלל (ז) אי ברכת הריח הוא ברכת הנהנין או הוא ברכת הודאה ושבח עש"ה, וע' רש"י עירובין ס"ה א' ד"ה ריח הניחוח דכ' דריחא דומיא דמשתיא הוא ע"ש וא"כ ראוי לומר דהוא ברכת הנהנין כמו ברכת שתי', וע"ע סנהדרין נ"ה א' דנחשבו יחד ג' ההנאות אכילה ושתי' וריח ע"ש דאמר ומה אילנות שאין אוכלין ואין שותין ואין מריחין כו' וא"כ נ' ג"כ דהנאת ריח דמי להנאת אכילה ושתי' ושברכתה ברכת הנהנין כברכת אכילה ושתי'.

ולמעשה הנה בשו"ת רדב"ז (חלק ו סימן ב אלפים שכא) כתב: שאלת על מי שנתבטל ממנו חוש הריח. אם יכול לברך להוציא את אחרים אף על פי שהוא אינו מריח דומיא דסומא שלא ראה מאורות מימיו. תשובה. דברים פשוטים אני רואה שאין בריח לא חובה ולא מצוה אין שם אלא ברכת הנהנין וק"ל מי שאינו מחוייב בדבר אם היא ברכה של מצוה מוציא את אחרים ידי חובתם אבל ברכת ההנאה אינו כן שלא מצינו זה נהנה וזה מברך וברכת הבשמים במוצאי שבת אינה לא חובה ולא מצוה אלא ברכת ההנאה וכיון שאינו נהנה אינו מברך ולא דמי לסומא דק"ל דפורס על שמע דהתם הוי מצוה וק"ל אפילו למי שסובר דסומא מברך בורא מאורי האש שאני התם דסוף סוף הסומא נהנה מהאור כדאיתא בההוא סומא דהוי נקיט אבוקה בידיה וכו' אבל מי שאינו מריח אין לו הנאה בריח כלל ואנן לא קי"ל הכי אלא סומא אינו מברך בורא מאורי האש אף על גב דמברך יוצר המאורות. [וכתב בשו"ת יביע אומר חלק ד - אורח חיים סימן כד דלכאוי מ"ש מי שאינו מחוייב בדבר אם היא ברכה של

ויבדיל, ובני הבית יברכו על הבשמים ויריחו⁶, או שיברך להוציא את בני ביתו⁷ הקטנים⁸, ויריחו בבשמים מיד לאחר ברכתו.

ב. מי שאינו מריח שמברך להוציא את בני הקטנים שאינם יודעים לברך, אין הגדולים השומעים יוצאים בברכה זו¹⁰.

ג. אף לשיטות דס"ל שתתרון יכול לברך במוצאי שבת כשמוציא אחרים, אך אם חל מוצאי שב"ק ומוצאי יוה"כ יחד לא יברך¹¹.

מצוה מוציא אחרים י"ח, הוא תמוה. דהא תנן (ר"ה כט) שאינו מוציא אחרים י"ח. וראיתי שכיו"ב עמד בהגהות רעק"א ע"ד המג"א (ס"ס רצז). ותירץ וז"ל, ואולי י"ל דמקרי בר חיובא אם יזדמן לו דבר שריחו חזק ביותר שמתחזק ראשו וגופו. וכמ"ש המג"א בשם הארחות חיים שבב"י ע"כ. וכן יש לתרץ כוונת הרדב"ז כאמור.

והביא דבריו הברכי יוסף (אורח חיים סימן רצז ס"ק ג) וכתב דמוכח מדבריו דסבר הרב ז"ל שאינו מוציא גם מי שאינו יודע וכסברת הרב טורי זהב (ס"ק ח) ומג"א (ס"ק ה). וכן העלה המ"ב וכדלעיל. וכ"כ הבא"ח בס' מקבציאל הנד"מ (פ' ויצא אות כד). וכ"כ הכה"ח. [ומעתה צ"ע על מה שכתב בס' 'כי בו שבת' לגר"ב חוטא שכתב להורות דלספרדים יכול לברך בשביל להוציא אחרים, והן אמנם שכן היא דעת השו"ע אך כיון שיש מגדולי האחרונים שהורו שלא לברך כדוגמת החיד"א והבא"ח א"כ ודאי שיש להורות כאן סב"ל, וליתן לאחרים שיברכו, ומש"כ להביא ראיה מדברי החזו"ע ולשנות את דבריו לא ידעתי מה ראיה היא זו דבגוף ההלכה כתב שמיירי להוציא ב"ב הקטנים].

עוד נציין שבשו"ת משנה הלכות (חלק טו סימן פט) כתב להשיב לשואל: בדבר שאלתו היות כי התקור ואינו מריח אי יכול לברך על הבשמים מוש"ק עכ"פ להוציא בני ביתו כאשר עושה בכל מוצש"ק. ולפענ"ד פשוט דאינו מברך דשאני להוציא ב"ב בקידוש אפי' כבר קדש לעצמו דהוה חובה ומצוה משא"כ בשמים דהוה רק ברכת הנהנין לעצמו ומנהג הוא ולא חיוב. שוב ראיתי בא"ז הגדול הל' מוצאי שבת סי' צ"ב שנשאל בזה וז"ל ואדם שהוא תותרן ואינו מריח אם יכול לברך בורא עצי בשמים כדי להוציא אחרים, דבר זה כבר שלח רבי יהודה ברי קלונימוס ברי' משה לרבי אפרים ואני תותרן ואיני מריח כל עיקר אם הוא ברכה לבטלה שאני מברך על עצי בשמים, ואני סומך על הוצאת אחרים י"ח, והשיב לו אדם שאין מריח ומברך לעצמו על הבשמים ברכה לבטלה היא ואם להוציא ב"ב אינו יכול ולא דמי לקידוש והבדלה וברכת לחם ומצה דהוה חובה ומצוה אבל בשמים אינו אלא מנהג. עכ"ל"ק.

⁶ כ"כ הכה"ח (סי' רצז אות לו) בשם החסד לאלפים (אות ג), וכתב שיש להריח גם הוא על סמך ברכתם ואע"פ שאינו מריח אפשר שנהנית הנשמה.

ובשש"כ (סא, הע' טז) כתב לדייק מדברי המט"א שעדיף שיברכו על הבשמים אחר ההבדלה שאם יברכו על הבשמים בין ברכות ההבדלה, יש לחוש שבעל הבית יטעה ויענה אמן על ברכתם, והוי הפסק. וכן ראיתי שכתב בילקו"י [וע"ע בעניין ההפסק בשו"ת יביע אומר חלק ד - אורח חיים סימן כד אות י]. אמנם עיין במאמרו של הרב שמואל אליעזר שטרן בכתב עת שערי הוראה (ז, תשס"ו, מז) מה שכתב להעיר ע"ד השש"כ.

⁷ ובשש"כ (פס"א אות ה) כתב דלאו דווקא בנים קטנים שלו אלא כל קטנים וכדאי' בס"י קסז, יט ובמ"ב ס"ק צג.

⁸ כמבואר בשו"ע בס"ה.

⁹ מ"ב סי' רצז ס"ק יב.

¹⁰ כ"כ לחדש החזו"א סי' לה ס"ק ז. וכתב השש"כ שם בשם הגרשז"א דהטעם הוא שברכת המברך הוא רק בשביל חינוך הקטנים, ואילו הרי הגדולים חייבים ממש בברכת הנהנין.

¹¹ כן כתב הפרי מגדים (אורח חיים משבצות זהב סימן תצא ס"ק א) וז"ל: תותרן שאין מריח דמברך על הבשמים אם מכוין להוציא אחרים, עיין סימן רצ"ז בט"ז [ס"ק ח] ומ"א [ס"ק ה]

ד. יש שכתבו שאף לשיטות דס"ל שאף מי שאינו נהנה מהריח מברך מפני שמחזיק ראשו וגופו¹², אפשר שמודה שאם יש לו נזילה [מחמת צינור] אינו מברך שהרי מחמת האוטם אינו עולה הריח למוח¹³.

ה. אם מסופק אם מריח או לאו (הן מחמת הצטננות, או שמסופק אם הבשמים יש בהם ריח), רשאי לנסותם אם מגיע ריח לאפיו, ואין חשש שנהנה בלא ברכה¹⁴.

ו. יש שכתבו שאם הוא פעמים מריח ופעמים אינו מריח, יכול לברך ולהבדיל להוציא בני ביתו כיון דעל הרוב הוא מריח. ואם עתה הוא ספק, יש לסמוך על דעת הרא"ש

במוצאי שבת, יום הכיפורים ושבת אף לדין דנוהגין להריח דלית ברכה לבטלה, כמו שכתב הט"ז בסימן תרכ"ד [ס"ק ב], מה שאין כן תותרן שאין מריח לא יברך, דשמא הלכה כהמחבר [שם סעיף ג] דמוצאי שבת ויום הכיפורים אין מחויב כלל בשמים, ופשוט הוא. [ז"ל השו"ע סימן תרכ"ד סעיף ג: מבדילים על הכוס ואין מברכים על הבשמים, אפילו אם חל להיות בשבת. וכתב שם המ"ב: שטעם הברכה כדי להשיב את הנפש מפני הנשמה יתירה שהלכה לה ועכשיו ביוה"כ לא היה בו נשמה יתירה מפני התענית אבל רבים מהאחרונים חולקין ע"ז וסוברין דכשחל בשבת יש לברך על הבשמים ואין כאן חשש ברכה לבטלה כיון שנהנה. ומ"מ אין להורות לצבור כן ולמחות בידם במקום שנהגו בבהכ"נ שלא לברך על הבשמים רק לעצמו בביתו יכול לברך [פמ"ג].]

¹² כ"כ הבית יוסף (אורח חיים סימן רצז) בזה"ל: ובארחות חיים (הל' הבדלה סי' ח) כתוב שיש אומרים שאע"פ שאינו נהנה מריח שאין לו חוש הריח מברך שאע"פ שאינו מרגיש בריח הנאה יש לו שמחזק ראשו וגופו.

וראה באליה רבה (סימן רצז ס"ק ט) שכתב: שלא נהנה וכו'. אף שב"י כתב דיש אומרים דנהנה שמתחזק ראשו וגופו, גם בהגהות מנהגים [אות ז] כתב שנהנה שאחרים מצילין אותו משריפה ע"י ריח. כתב פסקי תוספות שסברות רחוקות הם, ועוד הא נתקן להשיב נפש.

¹³ כ"כ בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן קפג) וז"ל: שאלה מה שהביא ב"י (או"ח) סי' רצ"ז בשם א"ח י"א שאעפ"י שאינו נהנה מטעם הריח מברך אם יש טעם: תשובה טעמו בציזו שאעפ"י שאינו מרגיש בריח הנאה יש לו שמחזיק ראשו וגופו ע"כ. ואפשר דמודה א"ח דאם יש לו נזילה אינו מברך שהרי מחמת האוטם אינו עולה הריח למוח ולא מיירי אלא במי שאין לו חוש הריח בטבעו שזה נמצא באנשים כמו שנמצאים סריסים שמזריעין ואין בהם כח ההולדה גם התותרן לא ניתן בו סגולת הריח אף על פי שהצינורות פתוחין ולזה יעלה הריח למוח ויחזקו אבל הדבר קשה שאם יתן מלוגמא עליו להחזיק את גופו ויסוך בסמנים טובים מפני שמגיע לו הנאה יברך והלא הברכה נתקנה על הנאת הריח כמו כשהחיק אוכל יטעם לו וראיה דשותה מים לצמאו ואוכל אוכלין לרפואה אף על פי שמחזיקין גופו ולמ"ד (ר"י מובא בב"י או"ח סי' ר"ד) אף על פי שיש בהם טעם אינו מברך: ואפשר דטעמו משום דאמרו (ברכות מ"ג): בריח שהוא דבר שהנשמה נהנית בו וכיון דאיכא הנאת נשמה מ"מ יש לברך דטעם הבשמים במ"ש בשביל נפש יתירה הם באים (עתוס' ביצה ל"ג: ד"ה כי) וא"כ חוץ מזו אין לברך: ועיין בס' פרי חדש שלי.

¹⁴ כ"כ הכה"ח (סי' רטז ס"ק ג), וכן דעת הגר"ח פ' שיינברג (וזאת הברכה פי"ט אות ו), וביאר שדומה הדבר למי שטועם מן המאכל שאינו חייב לברך עליו. [כמבואר בשו"ע סי' רי ס"ב]. וע"ע בס' ברכת הבית שער כ"ו סעי' ל"ה ול"ו מש"כ בזה. [וראה בס' יפה ללב סי' רטז מה שרצה להוסיף ולחדש].

והטור דסברי דיכול להוציא בני ביתו אף שאינו יוצא דהוי מצוה¹⁵, ויש שחלק ע"כ ודעתו שבני ביתו יברכו בעצמן על הבשמים¹⁶.

¹⁵ כ"כ הכה"ח סקל"ה בשם החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סי' יז. ובשם ספר עיקרי הד"ט. וכן ראיתי שפסק הב"ח בספר מקבציאל הנד"מ (פ' ויצא) אך הוסיף הב"ח שסדנראה שבעינין שיהא על הרוב מריח, אבל אם יודע בעצמו שרוב הפעמים אינו מריח ורק מעט מן המעט לפעמים מריח לא יברך, וכן ראוי להורות דיש לחוש לסב"ל.

ונעתיק כאן את לשונו של החיד"א שם: שאלה. ראובן שהי"ל חולי קרירות ונושא הצינה יחלש חושים ובפרט חוש הריח לפעמים מריח ולפעמים אינו מריח אם יכול לברך בהבדלה כשמברך לצאת ידי חובה ולהוציא בני ביתו. או דילמא לא יברך על הבשמים כיון דלפעמים אינו מריח יורינו המורה ושכמ"ה. תשובה. הטור סימן רצ"ז כתב משם רבינו אפרים דהתותרן שאינו מריח אינו יכול לברך על הבשמים להוציא בני ביתו והוא חלק עליו וסיים וכן הורה לי א"א הרא"ש. ופשוט דברי הטור הוא דס"ל דיכול להוציא בני ביתו וכן הורה לו הרא"ש וכמו שהבין מרן הב"י בדעתו ודעת הרא"ש והראה פנים לדעת הרא"ש. וכן מוכח שהבין מור"ם בדרכי משה שכתב וז"ל וכן הורה לי א"א הרא"ש משמע מיהא אם אינו מוציא בני ביתו אין לו לברך אבשמים מאחר שאינו מריח עכ"ל. והגם שהרב בית חדש ודעמיה פירשו דהטור לא חלק על רבינו אפרים אלא על בניו קטנים ע"ש ובט"ז ומג"א. מ"מ דברי הטור לא מוכחי הכי.

והנה מרן כתב בשם א"ח שאעפ"י שאין לו חוש הריח הנאה יש לו דמחזק בריח טוב ראשו וגופו וא"ח כתב זה בשם יש אומרים. וראיתי להרב מהר"י חאגי"ז ז"ל בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סימן קפ"ג שהקשה על זה שאם יתן האדם מלוגמא עליו להחזיק גופו ויסוך גופו בסמנים טובים מפני שמגיע לו הנאה יברך והלא הברכה נתקנה על הנאת הריח כמו שהחך אוכל יטעם לו וראיה דשותה מים שלא לצמאו ואוכל אוכלין לרפואה אעפ"י שמחזיקין גופו ולמ"ד אעפ"י שיש בהם טעם אינו מברך עכ"ד. ויש לישב דשאני מלוגמא וכיוצא שמחזיקין הגוף דלא תקון רבנן ברכה בכיוצא בזה. ועל המים כשתקנו לברך על המים תקנו בשותה לצמאו כדתנן. ועל הרפואות לא תקנו ברכה. והכא סברי הני רבוואתא דכי תקון ברכת הריח בכלל הוא המריח ואין לו חוש הריח הואיל ומחזק ראשו וגופו. כלומר דתקון ברכה לרובא דרובא דעלמא דיש להם חוש הריח אלא דבכלל נמי גם לתותרן דמטי ליה הנאה. ועי"ל דהני יש אומרים שכתב ארחות חיים סברי כמ"ש ארחות חיים דף ט"ל ע"ג בשם י"א דצריך לברך באוכל דבר לרפואה אעפ"י שאינו נהנה ממנו כגון מאכל מר וכן דעת הירושלמי וביאר דצריך להזכיר בברכתו רפואה עכ"ל וא"כ אפשר דהני יש אומרים שכתב ארחות חיים עצמו בברכת הריח אינהו נינהו יש אומרים דיברך ברפואה מרה או סברי כוותיהו. אלא דבזמן הרב מהר"י חאגי"ז ז"ל לא נדפס ארחות חיים.

ומאי דמסיק הרב מהר"י חאגי"ז שם משום יתובי דעתא דהני י"א שכתב בא"ח וז"ל ואפשר דטעמו משום דאמרו בריח שהוא דבר שהנשמה נהנית בו וכיון דאיכא הנאת נשמה מ"מ יש לברך דטעם הבשמים במוצאי שבת בשביל נפש יתירה הם באים וא"כ חוץ מזו אין לברך עכ"ל. ולשונו א"ח שנותן טעם שמחזיק ראשו וגופו לא מוכח הכי ולדבריו הול"ל עיקר הטעם דאיכא הנאת נשמה ודוקא במוצאי שבת.

הגם הלום ראיתי בשו"ת שבות יעקב ח"ג הנדפס מקרוב [והוא אצלי בתורת שאלה] שכתב בסימן ק' שנשאל על תותרן מה יעשה בברכת בשמים בהבדלה. והשיב דבש"ע פסק דתותרן אינו מברך על הבשמים אא"כ מכוין להוציא בני ביתו הקטנים או מי שאינו יודע. והמגינים וא"ז דעתם שאינו מוציא הגדולים רק קטן ועל זה כתב הרב ז"ל וז"ל ול"נ עיקר כדעת הש"ע ולא מטעמו דהא עיקר דין זה לא הוזכר בש"ס וגדולי הפוסקים ראשונים הרי"ף הרמב"ם ודכוותיהו רק הרא"ש והמרדכי בשם רבינו אפרים כתבו דמי שאינו מריח אין יכול לברך אכן הב"י שם מביא בשם א"ח וכו' הנאה יש לו דמחזיק ראשו וגופו והכי מסתבר דהא וכו' מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנה והגוף אינו נהנה הוי אומר זה הריח הרי דאין נפקותא במה שאין הגוף נהנה ממנו א"כ שגופו אין לו חוש הריח מ"מ הנשמה נהנה ממנו אלא שמהגוף חסר א' מחמשה חושים וכו' וכתב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו א"כ כיון שנשמת הרוח שבחוטם נהנה ממנו יכול לברך ועפ"ז נסתלק מה שהקשה לי חכם אחד דאיך קאמר הש"ס איזהו דבר שהנשמה נהנה ואין הגוף נהנה הא

יש כמה בני אדם שיש להם הנאה מריח טוב כמו מאכילה ומה"ט יש מחמירין שלא להריח ביום הכיפורים במה דעביד לריחא אלא ודאי דהש"ס ה"ק אף מי שאין לו חוש הריח יברך כיון שהנשמה נהנה ממנו וזש"ה כל הנשמה תהלל יה כלומר כל דייקא אפילו מי שאין לו חוש הריח וכו' לכן נ"ל דמה"ט הכריח הב"י בש"ע דעכ"פ יש לסמוך על דברי פוסקים אלו ולברך אם דעתו להוציא אחר וכן נ"ל עכ"ל. ולא תעזוב נפשי לשאול להעיר בדברי הרב ז"ל חדא במ"ש דדין זה לא הוזכר בש"ס וגדולי הפוסקים ראשונים הרי"ף והרמב"ם רק הרא"ש והמרדכי בשם רבינו אפרים כתבו וכו'. ואני בעניי אומר מה יוכיח הוכח דלא הוזכר בש"ס וכו' הרי אמרו דהמריח מברך על הריח והרי הוא כמבואר דמי שאינו מריח לא יברך וסתמו כפירוש. ותו רבינו אפרים מסתמא הוא תלמיד הרי"ף ועל הרוב קדם להרמב"ם. ותו הרא"ש והמרדכי מי זוטרי בעיניה. ותו הרא"ש לא כתב דברי רבינו אפרים ולא אשכחן שכתב הרא"ש בזה כלום רק דרבינו בעל הטורים כתב שהורה לו הרא"ש דלא כרבינו אפרים. ותו מ"ש על דברי ארחות בשם י"א דיברך מי שאינו מריח דהנאה יש לו דמחזיק ראשו וגופו והכי מסתבר משום שהנשמה נהנית וכו'. הרי א"ח לא כתב כן דבתר גופא אזיל וגופא בתר רישא דמחזיק ראשו ולא הזכיר הנאת הנשמה וכמו שכתבנו בעניותנו בסמוך על דברי הרב הלכות קטנות. ועוד יש להעיר עליו איך בסברא בעלמא מוליד דין ואעיקרא אפשר דאין הנשמה נהנית אלא באמצעות מה שמריח בחוש תעמוד ומ"ש לקמן בתשו' דאין לסמוך על ספרי הרפואות והאריך בזה. נאמנים אמריו כשידענו מרז"ל להפך אבל לומר מדעתנו בלי סמך ברור מרז"ל ולהוציא דין. לישרי לן מר. ומאי דק"ל בש"ס דאמר דאין הגוף נהנה מהריח לק"מ דהריח אין בו ממש והוא קרוב לרוחני ולהכי קאמר שאין הגוף נהנה וזה פשוט. ומאי דאמר מר וישב ודרש כל הנשמה הכל לאתויי תותרן עמו הסליחה דעיקר הכתוב לאו להכי הוא דאתא וכל הנשמה כפשטו כל הנשמה תהלל יה והש"ס לימדנו דברכת הריח בכלל ואלו דברים פשוטים. ומאי דמסיק דמה"ט הכריע בש"ע. הוא סותר הקודם שכתב ברישא ול"נ עיקר כדעת הש"ע ולא מטעמו הרי שכתב ולא מטעמו ואיך סיים דמה"ט הכריע. ותו דסיים אם דעתו להוציא אחר ומשמע קטון או גדול יודע ואינו יודע והוא הפך הש"ע ולזה יש לישב. גם מ"ש בתוך דבריו דיש מחמירין שלא להריח ביום הכיפורים זו סברא דחוויה עיילוה למערתא דדייני ולא קבלוה. באופן דאין לסמוך על דברי הרב ז"ל בתשובה זו ועיין קיצור תשובת הרדב"ז כ"י שהבאתי אני הדל בברכי יוסף סימן רצ"ז.

ומ"מ בנ"ד שהוא מריח אך לפעמים אינו מריח נראה דיסמוך לברך להוציא בני ביתו כיון דעל הרוב הוא מריח אף שיש לו קרירות. ואם עתה הוא ספק בכה"ג יש לסמוך על הרא"ש והטור דסברי דלהוציא בני ביתו שרי וכתב מרן בב"י דטעם הרא"ש שהוא מצוה והנה צורף סברת א"ח בשם י"א דמחזיק הגוף והראש ושפיר יכול לברך בנ"ד והנלע"ד כתבתי.

¹⁶ כן האריך בשו"ת דברי שלום (אורח חיים חלק ג סימן עב) וכתב: א. עיין לה' יוסף אומץ (בסי' טו"ב) שכתב במי שהיה לו חולי קרירות ונושא הציני"ה יחל"ש חושי"ם ובפרט חוש הריח לפעמים מריח ולפעמים אינו מריח אם יכול לברך בהבדלה כשמברך לצאת ידי חובה ולהוציא בני ביתו או דילמא לא יברך על הבשמים כיון דלפעמים אינו מריח, ומסיק וז"ל ומ"מ בנ"ד שהוא מריח אך לפעמים אינו מריח נראה דיסמוך לברך להוציא בני ביתו כיון דעל הרוב הוא מריח אף שיש לו קרירות, ואם עתה הוא ספק בכה"ג יש לסמוך על הרא"ש והטור דסברי דלהוציא בני ביתו שרי וכתב מרן הב"י דטעם הרא"ש שהוא מצוה, והנה צורף סברת א"ח בשם י"א דמחזיק הגוף והראש ושפיר יכול לברך בנ"ד והנלע"ד כתבתי עכ"ל.

ב. והנה מה שכתב ואם עתה הוא ספק בכה"ג יש לסמוך על הרא"ש והטור דסברי דלהוציא בני ביתו שרי, נראה שכוונתו לומר דהו"ל כעין ס"ס, ספק שמא עתה הוא מריח, ואת"ל שעתה הוא אינו מריח ספק שמא הלכה כהרא"ש והטור דס"ל דיכול לברך להוציא בני ביתו מטעמא שהוא מצוה ולכאורה יש לפקפק בזה שהרי יש מחלוקת בין האחרונים אם בס"ס יכול לברך עליו מחב"ר (או"ח סי' ז' או"א) ושד"ח (מע' ברכות סי' י"ח אות יו"ד) והסכמת האחרונים כדברי ה' מכתם לדוד סי' ג' דאפילו יהא כמה ספיקי אין לסמוך לברך אם לא היכא דאיכא בהדי הס"ס חד ספיקא דדילמא הוי דאורייתא, וגם הפמ"ג הניח בצ"ע אם לברך בס"ס, וא"כ גם בנדון דה' יוסף אומץ לא יוכל לברך מטעמא דס"ס, ועוד הא איכא דס"ל דכל היכא שאפשר לברך ואין הפסד בדבר לא סמכינן אס"ס ע' שד"ח כללים (מע' הסמ"ך כלל כ"ט) וזב"צ (סי' ק"י ס"ט אות קל"ח), וא"כ בנ"ד שאפשר בקל לברר אם עכשיו הוא מריח או לאו אין לסמוך על ס"ס לברך וע' בעין זוכר (מע' הסמ"ך אות ל"ג) שכתב דסב"ל ואין לברך אפילו

ז. אדם המבדיל על הכוס שבירך על הבשמים ולאחר הברכה נתברר לו שאינו מריח כלל, יש להסתפק אם ברכת הבשמים הפסק הוא בין ברכת היין לשתייתו, וספק ברכות להקל¹⁷, והנכון שלאחר ברכת הבדלה ישמע מאחר ברכת היין וישתה, והלה שבירך גם כן ישתה מעט¹⁸.

בכמה ספיקי ועיין פ"ע (סי' ז' סק"א) וע' מכתב לחזקיהו (סי' יו"ד דמ"ה ע"ב) ובאור לי (סי' ח') ע"ש.

ג. וכן מ"ש דיסמוך לברך להוציא בני ביתו כיון דעל הרוב הוא מריח אף שיש לו קרירות, יש ג"כ לפקפק בזה לפי מ"ש לעיל (באות ב') דאין לסמוך על ס"ס ולברך, ה"ה דאין לסמוך על הרוב ולברך שהרי ס"ס הוא מדין רוב, וכמו שאין לסמוך לברך מטעמא דס"ס ה"ה דאין לסמוך על רוב ולברך, וע' שד"ח בכללים (מע' הסמ"ך כלל כ"ט) שהביא מה' אהל יעקב שכתב דנלמד מדברי מוהר"ש הלוי דאפילו דבר שאי אפשר להתברר עכשיו אלא לאחר זמן מרובה וגם אין דבר שיתברר בודאי ואפשר דלא יתברר לעולם ישאר בספקו אפ"ה הולכין בו להחמיר כיון שהוא ספק שאפשר שלמחר יתברר שהוא אסור איך נתיר אותו עתה וכן נראה דעת מוהרשד"ם (יו"ד סי' מ"ה) וא"כ ק"ו בנ"ד שעומד להתברר מיד בודאי כשיברך עליו ויריח הבשמים ואפשר שיתברר הדבר שאינו מריח איך נתיר לו לברך עליו, וא"כ מסתברא דבכה"ג לא סמכין לכתחילה לא על רוב ולא על ס"ס כיון שעומד להתברר מיד.

ולכן נ"ל דלא יברך המבדיל על הבשמים אלא בני ביתו יברכו בעצמן על הבשמים, ואם הוא מבדיל לעצמו בלבד בזה גם ה' יוסף אומץ מודה דלא יברך על הבשמים, וע' עיקרי הד"ט (סי' י"ג אות ל"ד) וזכור לאברהם (ח"ג ד' ח' ע"ב) וה' חס"ל (או"א מחודש ב') וה' בית ומנוחה (ד' רס"ז ע"ב) או"ח וה' כה"ח (אות ל"ה) שהביאו דברי הרב יוסף אומץ עיין שם והנלענ"ד כתבת.

ומסיק דנקטינן לדינא: מי יש לו חולי של צינה וקרירות, ומסופק אם מריח לא יברך במו"ש בהבדלה על הבשמים, ואפילו כשהוא מבדיל גם להוציא בני ביתו, אלא בני ביתו יברכו בעצמן על הבשמים.

וכן ראיתי בס' פתח הדביר שגם תמה ע"ד החיד"א. עי"ש.

וכן ראיתי במאמרו של הרב ברוך טסלר בכתב עת: באר החיים (ב, תשנ"ח, שנח - שסג) שנמי כתב להעיר דלשיטת היוסף אומץ היאך יברך מחמת הספק, ואמאי לא נימא שיבדוק אם מריח קודם הברכה.

¹⁷ ובפרט אם מוציא את ב"ב הקטנים דאז בכל אופן לא חשיב הפסק וכמבואר לעיל (עלון שואלין ודורשין בהלכות קורונה).

¹⁸ כן העלה הפסקי תשובות (סימן רצז בהערות) משום שבביה"ל סי' רח"צ סעי' ה' (ד"ה אין) מביא רעק"א שהו"ל הפסק וצריך לברך שוב הגפן, עיין שם. ומאידך בסי' רע"א משנ"ב סקע"ח ושעה"צ סקפ"ד נקיט דלא כהגרעק"א, וכן ברמ"א הכא סעי' ב' לענין בירך על בשמים הפסולים לא נזכר בדבריו ובדברי מפרשי השו"ע והמשנ"ב שיש לו לברך שוב בופה"ג, ועל כרחך דכיון שלפי דעתו סבר שמברך כהוגן, אין זה הפסק, וכדלעיל סי' רט"ו הערה 80, ועיין בארוכה בזה בשש"כ פמ"ז הערה ר"א ורט"ו ופמ"ח הערה מ"ה ופס"ב סעי' כ"א ובמראי מקומות דשם.

עוד בענין ישוב הסתירה בדברי המ"ב בשיטת הגרעק"א עיין בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' יח) ושו"ת מגדנות אליהו (ח"ב סי' כה) שהאריך בכ"ז. וע"ע בשו"ת בצל החכמה חלק ג סימן קל בסופו.

ובגוף דברי רעק"א ראה בשו"ת שבט הלוי (חלק ה סימן לה) שהעיר ע"ד וכתב: בדין נר שלא שבת באו"ח סי' רח"צ ס"ד, כ' הגרעק"א בחי' שם דלא יצא גם דיעבד, ויצא לו מזה דשוב חייב להבדיל כיון דלא יצא א"כ הוי ברכה זו הפסקה, ונסתמך על דברי הט"ז או"ח סי' תרכ"ד ס"ק ב' והיינו מש"כ הט"ז שם דבמוצאי יוה"כ אם ברך על הבשמים נקרא הפסק, ובעניותי לדינא צ"ע דהתם ברכת בשמים אין לו שום שייכות מוצאי יוה"כ להבדלה, משא"כ ברכת

אש בכל מוצ"ש ובפרט אם רק טעה וברך על שלא שבת נהי דצריך לחזור עו"פ מכ"מ דומה יותר שייך לסדר הבדלה, ובמזיד צל"ע, ועכ"פ לדינא יראה לולא דבריו שלא להבדיל עו"פ כיון דבס' כף החיים מביא בלא"ה דעות שלא צריך לחזור בברך על אור שלא שבת. וע"ע בזה במנח"ש הנ"ל.

ח. מי שאינו מריח יש ספק אם כשעונה אמן על ההבדלה הוא הפסק בשבילו ויש שכתבו שעדיף שיבקש מהציבור שיברכו בלחש כדי שלא יהא הפסק אם יענה אמן¹⁹, ויש שכתבו דיכול לענות אמן²⁰.

¹⁹ בס' תשובות והנהגות (כרך ה סימן פו) כתב: הבאתי במק"א שאין אני מברך ברכת בורא מיני בשמים בהבדלה, כיון שאינני נהנה כלל מריח, וע"כ אני חושש לברכה לבטלה, וכן ראיתי אצל מרן הגאון דבריסק זצ"ל ועוד כמה גדולים שלא נהגו לברך [א"ה]. וכן ציין הרב אברהם שטרן שליט"א רב קהילת אהל תורה-ביתר דעיין בס' ריח השדה מהרב חנוך סלייטון שליט"א (עמ' 80) שקבלה מהח"ח זצ"ל שראוי שלא לברך על בשמים בהבדלה כלל דאין אנו נהנין כל כך. עי"ש], וכשאני נמצא בין אנשים שנהנים מהריח אני מבקש מאחר לברך בורא מיני בשמים ואח"כ אני ממשיך.

ונסתפקתי כשאחר מברך האם מותר לענות אמן למי שאינו נהנה מריח, דכיון שהברכה אינה חיוב כלל רק רשות, אולי כשאינו מריח אין הברכה שייכת אצלו ועניית אמן הוא הפסק בין ברכת בפה"ג לשתיה והוא ברכה לבטלה, ונמצא שנהנה מעולם הזה בלי ברכה. ובשלמא למי שמריח, אף שאינו חיוב כלל, הלוא תקנת חז"ל היא לסדרן על הכוס וכמבואר במשנה (ברכות לא ב) ולכן שרי, אבל למי שאינו מריח דאינו מחויב לברך, (וכמב' במ"ב סי' רצ"ז (ס"ק י"ג) שכל האחרונים הסכימו דמי שאינו מריח אינו יכול לברך להוציא מי שמריח, דאינו חייב בדבר, ע"ש היטב), אולי לא התירו לענות אמן על ברכת אחר. ועיין ב"דרך החיים" דיני קידוש (אות ה'), שאם גמר קידוש ושמע חבירו שקידש גם כן וענה אמן, הוא הפסק בין הברכה לטעימה ואסור, וכן נהגו כל ישראל במניח תפילין ושמע מחבירו אותה ברכה שאין עונים אמן דהוי הפסק, וכן כתב בפמ"ג סי' ר"ו (בא"א ס"ק ד') דאמן שלא לצורך הוא הפסק אף בדיעבד וצריך לחזור ולברך, ואם שותה ואינו מברך שוב הוא נהנה מעולם הזה בלי ברכה שאיסורו חמור, עיין שם.

ומיהו מצינו בברית מילה שרבים נהגו לומר קיים את הילד הזה וכל הנוסח לפני שתיית הכוס ולא חיישי להפסק, אבל באמת התם ראוי לו לברך את הילד, ולכן אינו הפסק שהרי הוא שייך בזה, אבל כאן כשאינו מריח אין לו מקום לברך על בשמים ושפיר ראוי לחשוש דהוי הפסק, וכ"ש מתפילין שכששומע ברכת חבירו חששו שלא יענה אמן אף שהיא אותה ברכה, וכ"ש כאן שהיא ברכה אחרת והיא רק רשות.

וכן בישיבות וכדומה שאין כולם מריחים, ראוי להם שלא לענות אמן, שאפילו שהם אינם טועמים מהיין מ"מ לכתחילה יש לסמוך ברכת המבדיל לבורא פרי הגפן [דלכתחילה ראוי שלא יהא הפסק אצל השומע בין ברכת בפה"ג לשתית המקדש שבזה מגלה דמקושר לשתית הכוס, דכשמסיח דנמצא שהוא עצמו אינו ראוי לשתות מהכוס מגלה בזה דלא איכפ"ל משתיית הכוס, עיין בדברינו בח"א סי' רנ"ז מה שביארנו בזה]. וכן בברכת מאורי האש שנהגו לשמוע בישיבה גם ממרחק כזה שבלי אלקטריק (אור החשמל) אי אפשר להכיר המטבע, ובאופן זה אי אפשר לברך בורא מאורי האש, ולדברינו לכתחילה ראוי להם להמנע ולא לענות אמן כדי שלא יהא הפסק בין בפה"ג להמבדיל, אבל בזה כיון שבדיעבד אינו הפסק לשומעים כשאין טועמים מהיין, ויש חשש שאם אינו עונה הוא מבטל אמן, ראוי לענות, [ובישיבות שנהגו שאין מכבים אור האלקטרי בשעת הבדלה, נראה שאין האמן על הברכה נחשב הפסק כיון שאצל השומע שייך ברכת מאורי האש על האלקטרי, שיש שמועה שהגרה"ע זצ"ל ולפעמים גם הגר"ח מבריסק ברכו על אור אלקטרי, (ומיהו היום בפלוריסנט גרע מפני שאינו אש, ואכמ"ל)].

אמנם לענין ברכת הבשמים למי שמברך וטועם מהיין והוא עצמו אינו מריח צ"ע טובא, וכבר דנו רבותינו לענין שהיינו בקידוש לנשים כאשר כבר בירכה שהיינו בהדלקת נרות אם הוי הפסק, אבל התם הברכה שייכת אצלה אלא שכבר בירכה, משא"כ כאן שהברכה אינה שייכת למי שאינו מריח, ובזה דעתי נוטה שלא יענה אמן. ומוטב שיבקש מהשומעים שיברכו בעצמם בלחש ולא ישמע, וכך אינו נכנס לחשש ביטול אמן, וד"ז הוא חידוש דמי שאינו מריח לא יענה אמן על ברכת בשמים בהבדלה, ותמהני שהמ"ב ורוב הפוסקים לא הזכירו ד"ז.

²⁰ כ"כ השש"כ (פרק סא במהדורה הישנה הע' יב).

ט. אדם שאין לו חוש הריח יש לו להרחיק מהצואה כדרך שאר האנשים מתרחקין ממנה²¹, ויש שכתבו שיש לשער באדם בינוני²², ויש שכתבו שאם בעבר היה לו חוש הריח ואינו תתרון משנולד בזה הולכים אחר חוש הריח שהיה לו תחילה²³.

²¹ הנה הטור (סימן עט) כתב: ריח רע שיש לו עיקר כגון צואת אדם מסרחת אם היא מלאחריו צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח אפי" אם הוא תותרן שאינו מריח צריך להרחיק עד מקום שיכלה הריח למי שמריח ומלפניו צריך להרחיק מלא עיניו אפי" בלילה שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראותה ביום היתה במקום גבוה עשרה טפחים או עמוק עשרה או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר אפילו הפתח פתוח ויושב בצדה ורואה אותה אם אין לה ריח יכול לקרות דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר והיה מחניך קדוש אבל אם יש לה ריח לא מהניא הפסקה ולא שינוי רשות. ע"כ.

וכתב הבית יוסף שם: שמ"ש אפילו אם הוא תותרן שאינו מריח צריך להרחיק וכו'. כן כתב שם הרא"ש (סי' מו) והוא נלמד ממה שיתבאר בסמוך דכשהיא מלפניו אפילו בלילה שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאילו היה ביום לא היה יכול לראותה דאיתא בירושלמי (פ"ג ה"ה) וכתבוהו שם ה"ר יונה (טז: ד"ה ואם) והרא"ש והמרדכי (סי' עו) והרשב"א (שם ד"ה היתה) ולמדו מכאן ה"ר יונה והרשב"א (תשו' ח"א סי' קסח) דהוא הדין לסומא שאע"פ שאינו רואה אם הוא במקום שאילו לא היה סומא היה רואה אותה אסור.

וכן פסק בספרו שלחן ערוך (סימן עט סעיף א'): היתה צואת אדם מאחריו צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח צריך להרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח למי שמריח. ומלפניו צריך להרחיק מלוא עיניו, ואפילו בלילה שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום. ואם הוא מצדו דינו כמלאחריו. והחיי אדם (חלק א כלל ג סעיף יב) כתב וז"ל: כשם שמרחיקין מן הצואה, כך מרחיקין מן הריח רע אפילו אינה צואה. וכל שדרך בני אדם להצטער מאותו ריח נקרא ריח רע, ואפילו יש לו חולי שאינו מריח, וכן סומא שאינו רואה, כיון ששאר בני אדם יכולים לראות ולהריח, אסור. ואפילו בלילה, דינו כביום (סימן ע"ט). נראה לי לדבר שטבעו ריח רע, מותר, ולא נקרא צואה אלא מה שנסרח מחמת עיפוש (כדאיתא בירושלמי פרק אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת, שלא תאמר הואיל וריחו רע יהא טעון הרחק ד' אמות, לפום כן צריך לומר אין מדליקין, וכ"מ בסוכה י"ב ע"ש).

²² כ"כ הבן איש חי שנה (ראשונה פרשת בא סעיף יד) וז"ל: 'והא דסגי בארבע אמות, היינו היכא דאין מגיע לו ריח ממנה, אבל אם מגיע לו ריח רע ממנה צריך שיתרחק ארבע אמות ממקום שכלה הריח, ואפילו אם זה הקורא יש לו חולי הזכמ"א שאינו מריח צריך שיתרחק ד' אמות ממקום שכלה הריח לשאר אדם שמריח, והשיעור הוא באדם בינוני, כי יש בני אדם שחוש הריח שלהם חזק מאד שמריחים מרחוק יותר'.

וכע"ז מבואר נמי בביאור הלכה (סימן עט סעיף א) שפשוט דסומא לעניין ראיית צואה צריך לשער בכמלא עיניו דאדם בינוני. ושאר אנשים בלילה שאינו רואה לכאורה צריך כל אחד לשער לפי ראייתו של יום אם יש לו ראייה גדולה או קטנה ועיין.

²³ כ"כ בשו"ת דברי שלום (אורח חיים חלק א סימן מג): נראה שאם היה מריח אלא שעכשיו נחלה ונעשה תותרן שהולכין בזה אחר חוש הריח שהיה לו תחילה אבל אם לא היה לו חוש הריח מעולם משנולד בכה"ג נראה שמשערין בחוש הריח של אדם בינוני שאומרים מסתמא אם היה נולד כראוי היה לו חוש הריח של אדם בינוני. ועיין מ"ב בבה"ל ד"ה או שהוא סומא שכתב וז"ל פשוט דסומא צריך לשער בכמלא עיניו דאדם בינוני ושאר אנשים בלילה שאינו רואה לכאורה צריך כל אחד לשער לפי ראייתו של יום אם יש לו ראייה גדולה או קטנה ועיין עכ"ל ע"ש, הנה לפי מה שכתבנו נראה בפשיטות דבשאר אנשים בלילה משערין לפי ראייתו של אותו אדם ביום וכמו שהוכחנו כן מדברי הירושלמי ורשב"א והרא"ש והטור ות"י. ובודאי דלא מסתברא להחמיר טפי בלילה מביום וכי היכי דביום מרחיק כמלא עיניו דידיה ה"ה בלילה משערין בו. ומה שכתב דבסומא פשוט שצריך לשער כמלא עיניו דאדם בינוני הנה אם היה פתוח ונסתמא נראה פשוט דמשערין בראייה שהיתה לו תחלה ולא כמלא עיניו דאדם בינוני אמנם אם נולד סומא או בהיכא שאי אפשר לעמוד על שיעור חוש ראייתו

י. יש שכתבו שהשוחט לא יסמוך על עצמו לברך בבית המטבחים אפי' רואה שהוא נקי ואינו מרגיש שם ריח רע אא"כ גם שאר אנשים אינם מרגישים ריח רע, דמה שהשו"ב אינו מרגיש הוא משום שהשו"ב הוא רגיל בכך דהא רואין בחוש שכשאי שחר עובר שם במקום ההוא מניח ידו על החוטם מחמת הריח²⁴. ומאידך מי שחוש

שהיתה לו תחילה בכה"ג נראה בפשיטות שמשערין בכמלא עיניו דאדם בינוני וכמו שכתבנו לעיל, ומסתמות דברי המ"ב משמע שאין מחלק בזה ואפילו בפתוח ונסתמא קאמר דצריך לשער בכמלא עיניו דאדם בינוני. וזה בודאי אין פשוט לומר כן ואדרבא נראה טפי כמו שכתבנו דמשערין לפי ראייתו שהיתה לו תחילה. ונראה אם היתה לו לאדם ראייה חזקה ונחלשה שיש לשער לפי ראייתו החזקה שהיתה לו תחילה, דמה לי היכא שנסתמא שאין רואה כלל או שנחלשה ראייתו במקצת וכמו שנסתמא לגמרי משערין לפי ראייתו שהיתה לו תחילה ה"נ כשנחלשה ראות שלו משערין לפי הראות חזקה שהיתה לו כן נ"ל נכון לדינא. ובני הרב יעקב נ"י אמר כי שמא יש לחלק בין סומא גמור ובין למי שנחלשה ראייתו, כי בנסתמא כיון שאי אפשר לראות עכשיו מוכרחין לילך אחר ראייתו שהיתה לו מקודם אבל מי שנחלשה ראייתו כיון שעדיין רואה מסתברא לשער בראייתו העכשוית ודוק.

וכתב שם עוד דעיין להרב בן איש חי (פ' בא אות י"ד) שכתב וז"ל ואפילו אם זה הקורא יש לו חולי הזכמ"א שאינו מריח צריך שיתרחק ד"א ממקום שכלה הריח לשאר אדם שמריח והשיעור הוא באדם בינוני כי יש בני אדם שחוש הריח שלהם חזק מאד שמריחים מרחוק יותר עכ"ל ע"ש, ומשמע מסתמות דבריו שאפילו הקורא היה לו חוש הריח מועט מאדם בינוני אפ"ה משערין באדם בינוני וזה בודאי תימא כיון שאם לא היה לו מחלת הזכמ"א היינו משערין בחוש הריח שלו ולא בשל אדם בינוני א"כ איך אפשר להחמיר ולומר דכשנחלה משערין בחוש הריח של אדם בינוני. אבל אם נאמר דמיירי באדם שנוולד בחולי זה או בהיכא שאין אנו יודעים מה היה שיעור חוש הריח של הקורא אתי שפיר מה שכתב דמשערין בחוש של אדם בינוני אלא שלפ"ז לא הו"ל לסתום דבריו אלא לפרש דמיירי בכה"ג, ובהיכא שיכולין לעמוד על חוש הריח של הקורא הולכין אחריו ולא אחרי אדם בינוני וצ"ע.

ועוד קשה על ה' בא"ח שהיה לו לפרש אם קודם שנחלה היה לו חוש ריח חזק טפי מאדם בינוני שהולכין אחרי חוש הריח שהיה לו ולא אחר חוש ריח של אדם בינוני, ולכאור' מדסתם דבריו משמע דגם בכה"ג אזלי' אחר חוש של אדם בינוני להקל וזה בודאי תימא דמנ"ל להקל בזה דלא ניזיל אחרי חוש הריח החזק שלו. כמו אם לא היה נחלה היינו משערין בו ולא בחוש אדם בינוני ה"נ כשנחלה מסתברא דאזלינן בתר חוש הריח שלו להחמיר וצ"ע.

²⁴ כן מתבאר מהמשנה ברורה (סימן פה ס"ק ז) שכתב: כתב בספר תוספות ירושלים בשם הירושלמי דבבורסקי אסור להתפלל וכן להזכיר כל דבר שבקדושה והוא שהותחל העיבוד שיש ריח רע אבל אם עדיין לא התחיל מותר ופשוט דבזמן שאסור הוא אפילו להאומן עצמו שמורגל בהריח רע ואינו מרגיש כל שבני אדם מצטערים מזה הר"ר וכדלעיל בסימן ע"ט ס"א. ובפסקי תשובות [סימן עט הערה 2] ציין דעיין באפיקי מגינים סקט"ו ובביאורים שם שמצדד להקל בזה.

וכ"כ כדברי המ"ב הדרכי תשובה סימן יט ס"ק כ. ושם כתב עוד דעי' בתשב"ץ חלק ב' סוף סי' מ"ג שכ' וז"ל ומ"מ כל זה לא נאמר אא"כ יש שם טינופת מצואה ומימי רגלים או ריח רע המעכב את הברכה אבל אם אין שם אלא לכלוך דם אין מעכבין את הברכה כלל דהא אמרינן בפסחים שבשעת שחיטת הפסח היו פוקקין את העזרה לפי ששבח הוא לבני אהרן שילכו בדם עד ארכובותיהם ואעפ"כ לא נמנעין בעזרה מלומר דבר שבקדושה שהרי קורין את ההלל בשעת שחיטת הפסח והיו מברכין על השחיטה עכ"ל וכן ראייתו בכנפי יונה שכ' כן מדעת עצמו דזה דוקא בסתם בית השחיטה שהוא מטונף מדם השחיטה ופרש הבהמות ויש שם ריח רע אז אין מברכין בה אבל בלא"ה מותר לברך שם שכל שאין נרגש ריח רע לית לן בה עיין שם ועי' בתואר משה פרק נ"א אות ד' שנשאל בשוחטים בבית המטבחים ומברכים שם ברכת השחיטה אי אריך למיעבד הכי דהא הוי כדיר של בהמות ששוחטים בה בהמות תדיר ודינו כצואה והשיב דאם אין שם שום ריח רע שהקצבים מנקים אותה שרי ואינו דומה לדיר שעומדים שם בהמות תדיר ורבה שם הזבל המסריח משא"כ במטבחים שמנקין אותה אח"ש ובעזרה הי' ג"כ מטבחים אלא שאמת המים עוברת שם ועי"ש עוד

ריחו חזק, או אדם מפונק שמצטער אפילו ממועט ריח רע שסתם אנשים אינם מצטערים מכך, חל עליו איסור אמירת דברים שבקדושה כל שהוא מצטער מריח הרע.²⁵

יא. יש שכתבו שמי שיש לו חולי שאינו מריח, אם הסרחון אינו בבית שעומד בו אלא מגיע מבית אחר מותר לקרות בשעת הדחק²⁶, ורק אם היא באותו הבית אז גם מי שאינו

שכ' דאם התחיל לברך בבית המטבחים על שהי' נראה לו שהוא נקי ואינו מרגיש ריח רע ואח"כ באמצע הרגיש והריח ריח רע צריך להפסיק ואם כבר הזכיר את השם צ"ע עיין שם ועי' במנח"י בלק"י ס"ק ל' שכ' בזה מד"ק דאם כבר הזכיר את ה' אין חשש עיין שם ועי' באו"ח סי' ע"ט ובבית אברהם בא"ז ס"ק ד' שכ' דריח רע נקרא כל שדרך בני אדם להצטער מאותו הריח אבל באין שם ריח רע רק מצואת בהמות א"צ הרחקה וכל שיש שם ריח רע אז אפי' יש לזה חולי שאינו מריח אפ"ה אסור וצריך להרחיק מן הריח שבני אדם מרגישין אותו ד' אמות.

²⁵ שו"ת קרן לדוד חאו"ח סי' י"ז, שו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' מ"ה.

וכן החשוקי חמד (מסכת נדרים דף פ:) דן בזה וציין שבס' בהתעוררות תשובה (ח"א סימן מה) נסתפק בספק זה, וכתב דיתכן שאע"פ שרוב האנשים לא מרגישים בזה, מכל מקום מכיון שהוא מרגיש בזה הרי שלגביו אין המחנה קדוש. ועוד כתב שיש לדמות ענין זה למה דאיתא ברמב"ם (סוף הלכות מאכלות אסורות) לענין בל תשקצו, דמי שנמאס גופו מדבר מה, הגם שאחרים אינם מואסים בו, לדידיה אסור, והוא הדין בזה. [והוסיף עוד שכן הוא לענין חציצה, במי שמקפיד, הגם שרוב העולם אינם מפקידים הוי חציצה לדידיה. ועוד כתב שאם הוא ש"ץ המוציא את הציבור, והציבור עומדים במקום שאם הש"ץ היה עומד שם היה מרגיש ריח רע [בגלל החוש החזק שלו], אך הם [האנשים הרגילים] לא מרגישים, יכול להוציאם בתפילתו, יעו"ש].

יעוין עוד בקרן לדוד (או"ח סימן יז) שדן בשאלה הנ"ל, והעלה שודאי שאסור לו להתפלל, יעו"ש בראיותיו, וציין גם לדברי הגמרא בברכות (דף כה ע"א): אתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא, רב הונא אמר מותר לקרות קריאת שמע, רב חסדא אמר אסור לקרות קריאת שמע. אמר רבא מאי טעמא דרב הונא דכתיב כל הנשמה תהלל קה [הפה והחוטם בכלל ההילול, ולא שאר אברים], ורב חסדא אמר אסור לקרות קריאת שמע, מאי טעמא דרב חסדא דכתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. ובענינו ודאי שהחוטם בכלל האיברים, ואם הוא מרגיש ריח רע אסור.

ועוין עוד במקור חיים (לבעל החוות יאיר, סימן עט ס"ד) שכתב: ... ונראה דיש בני אדם שמואסין בריח גבינה וריח עלי דובאק וכן יש כמה מיני ירקות שריחם רע כמבואר בש"ס ושו"ע (סימן תרל ס"ד) וכן ריח שום כבפ"ק דסנהדרין (דף יא ע"א) ומי רגלי חתול, כל שריחו רע להאי גברא, אסור, כך נ"ל מסברא.

והוסיף המקור חיים: ואין להביא ראיה מש"ס (עירובין דף סה ע"א, וכן הובא בשו"ע סימן צח ס"ב) דאפילו בבית שיש בו שכר והרסנא ונפשו חשקה בהם היו מונעים להתפלל משום ביטול כוונה, ותרצה לומר דכ"ש ריח רע, אבל אין זה ראיה, די"ל תפלה חמורה בכמה דינים... יעו"ש.

הרי לפנינו דעת המקור חיים, דכשיש ריח שלרוב העולם זה לא מפריע, ורק לאדם אחד זה מפריע, אסור לו לקרוא שם ק"ש, ואין זה מדין ביטול הכוונה, שהרי כתב שאין להביא ראיה מתפילה, אלא זה מדין אמירת דברים שבקדושה ליד דבר שיש בו ריח רע.

²⁶ כ"כ המ"ב סי' עט ס"ק יח. וכתב שם השעה"צ (אות כב) דטעם דרק בשעה"ד יש להתיר כי האליה רבה מדמה ללילה שנזכר בסעיף קטן י"ד, ושם הדרך החיים מתיר בשעת הדחק, ואפשר דשם משום דמצרפינן לזה דעת הרא"ש, וצריך עיון.

וראה בלבוש (אורח חיים סימן עט סעיף ב) שהחמיר היכא שמגיע ריח רע מהצואה למי שאינו מריח אף אם אינו נמצא ברשותו שכתב: ואם יש לה ריח לא מהניא הפסקה ושינוי

רשות וצריכין להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח. ויש אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה הכי נמי מועילה לריח רע שלה, ויש להחמיר כסברא הראשונה.

וכתב הפרישה (אורח חיים סימן עט) בתו"ד להעיר ע"ד הלבוש: כתב ר' יונה בפרק מי שמתו וזה לשונו רבני צרפת אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה הכי נמי מועילה לריח (פירוש אפילו מגיע אליו דאם לא כן גם הרמב"ם מודה ודוק) אבל רבינו משה אומר דכיון שהריח מגיע אליו אין הפסקה מועילה כלל ולפי דבריו צריך ליזהר כשמתפלל בביתו ומריח ריח ממקום אחר שיפסיק וישהה עד שיעבור הריח עכ"ל: ונראה לדעת הרמב"ם מהניא מיהא הפסקה דאין צריך להרחיק ד' אמות רק במקום שכלה הריח הוא קורא וכמו שכתבתי ריש סימן זה בשם הרשב"א ודעת רבני צרפת הנ"ל היא לכאורה נפלאה דאין יקרא כשהריח מגיע אליו ממש הא אפילו בהפחה צריך להמתין עד שיכלה הריח ואפשר דטעמייהו דכיון דאמרינן בברייתא היה גבוה י' טפחים או נמוך י' טפחים יושב בצידו וקורא קריאת שמע ומשמע אפילו מגולה ונראית לעין כל וכמו שפירש הרא"ש ורבינו ואף על גב דבצואה אמרה רחמנא וכסית והרי היא נראית לעין כל ואם כן לאו מחניך קדוש היא אפילו הכי אמרינן כיון דרשות אחר ומקום מיוחד הוא מחניך קדוש הוא ולא בעי כלל כיסוי הוא הדין בריח שלה דמהניא הפסקה ולהרמב"ם והרא"ש ורבינו כל שיש ריח רע לא מהני שום כיסוי והפסקה וכסית דאמר קרא כשאין ריח ודוק ועיין בשלחן ערוך ר' מרדכי יפה (ס"ב) הוסיף כאן על לשון השלחן ערוך ואין הדין עמו אלא כמו שכתבתי עיקר.

ובאליה רבה כתב: כתב הפרישה [סק"ו] שאין הדין עמו, דנראה דאף דעת הרמב"ם [פ"ג ה"ט] מהני הפסקה דא"צ להרחיק ד' אמות אלא ממקום שכלה הריח הוא קורא ק"ש, וכמ"ש ב"י בשם הרשב"א דצואה מכוסה הוא ריח רע שאין לו עיקר ע"כ. ולכאורה תימא דהרמב"ם [פ"ג ה"א] פסק גם בהוא עם הצואה בבית שא"צ להרחיק אלא עד מקום שכלה הריח לבד כמ"ש ב"י בריש סימן ע"ו. ואולי אין כוונת הפרישה לדעת הרמב"ם ממש אלא להרא"ש [סי' נא] ורבינו יונה [יז ע"א ד"ה צואה] שהביאו דעת רמב"ם. מיהו בנחלת צבי [סק"ב] פסק נמי כלבוש. אך נ"ל ראיה לדברי פרישה, דהא לשאר פוסקים מחיצה מפסיק גם לריח, אלא דרמב"ם הוא מרא דשמעתא שאינו מפסיק, א"כ יש לנו לפסוק בזה נמי כרמב"ם דא"צ להרחיק ד' אמות אלא קורא במקום שכלה הריח. וכמו ראיה זה כתב הש"ך ליו"ד בס"ס נ"ד [סק"ט] בשם דרכי משה [שם סק"א]. אך צ"ע לי שמצאתי ברוקח סי' שכ"ג זה לשונו, ריח רע שיש לו עיקר כגון צואה מכוסה וריח נודף, מרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח ומתפלל עכ"ל, וכן משמע לי בכסף משנה פ"ג מה' ק"ש [ה"ו] בשם הר' מנוח, וכן משמע ברמב"ם גופיה שם ורש"י וטור ושאר פוסקים דריח רע שאין לו עיקר הוא דוקא הפחה היוצא מגוף. וכן נראה בש"ע מדלא כתב דין זה דצואה מכוסה מיקרי שאין לו עיקר ולא הזכיר בסוף סימן זה אלא הפחה. ומ"מ נ"ל לחלק בין צואה מכוסה להפסק מחיצה, דממקום שכלה הריח קורא, וכה"ג כתב [מג"א] בסי' ע"ו [סק"א].

וראה נמי בערוה"ש (סי' עט אות ט) שנמי דחה דברי הלבוש.

מריח אסור לקרות כל עוד דאחרים העומדים שם מריחים ריח רע²⁷, וכן אם היתה צואה בבית והסירו אותה, חולה שאינו מריח שרי ליה לקרות אחר שהסירו והעבירו הצואה מן הבית אע"פ שעדיין יש ריח²⁸, ויש שהחמירו בזה²⁹.

²⁷ (בא"ח פ' בא אות טז).

²⁸ כן מבואר בדברי המגן אברהם (סימן עט ס"ק ט): "וי"א כי היכי וכו'. צ"ע אם העבירו צואה בבית ונשאר עדיין ריח רע בבית אם מותר לקרות דלכאורה נראה דשרי להי"א וק"ו הוא מה כאן שעדיין הצואה מונחת במקומו מותר לקרות אף על פי שהריח בא לו ק"ו שהצואה חלפה ועברה, ועוד דבצואה עוברת פליגי אמוראי ואף דקי"ל לאיסור היינו כשהוא עומד ברחוב כנגדה אבל הכא היא חוץ לחדר לכ"ע שרי מיהו י"ל דשאני הכא כיון שהצואה היתה בחדר זה אסור לקרות עד שיכלה הריח וכמ"ש ס"ט וגם הרשב"א מפ' ריח רע שאין לו עיקר היינו צואה מכוסה עמ"ש סימן ע"ו ס"ב, ולכן יש להחמיר, מיהו נ"ל דמי שאינו מריח מותר לקרות בזה".

וכתב בס' באר יהודה (הלכות קריאת שמע פרק ג הלכה ט): הנה הרא"ש והטור ז"ל בס"י ע"ט כ' דלענין ר"ר צריך להרחיק אף אדם שהוא תותרן ואינו מריח ר"ר. וכ' הב"י דזה נלמד מהך דעוצם עיניו או בלילה דל"מ לענין איסור ראייה ה"ה דתותרן ל"מ לענין איסור ר"ר. וכ' המ"א דאם העבירו הצואה דרך זה החדר ונשאר כאן הריח בזה מהני תותרן. ונראה דהמ"א אזיל לשיטתו דס"ל דבהפסק רשות מהני עוצם עיניו או בלילה לענין ראי' ממילא מהני בזה תותרן לענין ר"ר כיון דזה נלמד מזה. ואף על גב דהכא גרע בחד צד דמעיקרא היה הצואה בחדר זה מ"מ הרי יש בזה ג"כ חד צד למעליותא דהצואה כבר עברה לגמרי גם מהחדר האחר מש"ה דמי אהדדי. אכן לפע"ד ק"ק דנראה דתותרן גרע טפי מעוצם עיניו ומלילה לענין איסור ראייה לשיטת הפוסקים כר"ח דבעי הרחקת ד"א ממקום שכלה הריח הרי דהר"ר גופיה חשיב כצואה ממש מש"ה אפי' כי כבר אינו מריח ל"מ בזה רק צריך להרחיק משם ד"א ומ"ש תותרן משאר אדם כשהרחיק כבר ממקום הריח דל"מ כיון דהר"ר נחשב כצואה ממש לא מסתבר דלזה דינו כצואה ולתותרן לא נחשב כצואה. אכן לשיטת הרמב"ם ז"ל דכתבתי לעיל דסובר דבהרחק ד"א ובהפסק רשות מהני כל שאין הר"ר מגיע לו בזה אפשר לומר דה"ה בתותרן דשרי בכה"ג מאחר דהוי הפסק רשות ג"כ. והנה הרמב"ם ז"ל השמיט לגמרי דינא דמעצים עיניו או בלילה ולא ידענא טעמא בזה.

וכדברי המג"א כ"כ נמי הבן איש חי (שנה ראשונה פרשת בא סעיף טז) וז"ל: ריח רע אינו מועיל לו מחיצה ושינוי רשות, שאפילו הסרחון מונח אחר ג' וד' בתים, אם מגיע לו ריח אסור לקרות. ורק מי שיש לו חולי הזכמ"א שאינו מריח, כיון דהסרחון אינו בבית שעומד בו, מותר לקרות, אף על פי דאחרים מריחים, ורק אם היא באותו הבית אז גם בעל חולי הזכמ"א אסור לקרות כל עוד דאחרים העומדים שם מריחים ריח רע. וכן אם היתה צואה בבית והסירו אותה משם ועדיין יש ריח רע, אסור לקרות עד שיכלה הריח. אבל אם הוא בעל חולי שאינו מריח, שרי ליה לקרות אחר שהסירו והעבירו הצואה מן הבית. וכ"כ בשו"ע הרב שם. ובמ"ב ס"ק יט.

ושוב מצאתי כן בס' דרך החיים (סימן כו סעיף ט) שכתב: ריח רע שאין לו עיקר כגון ריח הפחה בין ממנו בין מחבירו אסור לקרות עד שיכלה הריח ואם מרחיק עד שהפסיק הריח די בזה ואין צריך ד"א (ס"ס ע"ט). וכן אם העבירו צואה בביתו ונשאר ריח ג"כ סגי שירחיק עד מקום שיכלה הריח ואם יש לו חולי שאינו מריח אף על פי שיש שם ריח אין צריך להרחיק רק שלא יריח די בזה (סימן פ"א במ"א).

וכן העלה נמי המ"ב בס"י עט ס"ק יח.

²⁹ כן כתב לדייק בשו"ת דברי שלום (אורח חיים חלק א סימן מד) מדברי הא"ר (בס"ק י"א) שכתב שמי שאינו מריח אפשר להתיר בזה וכ"מ במ"א וע"ל סק"ח דאסרתי אפילו בלילה וזה דמי להו ע"ש ונראה בכוונת הא"ר בסיום דבריו דכמו לגבי ראייה קי"ל כרשב"א דלא מהני רשות אחרת אא"כ אינו רואה מחמת גובה המקום, אבל אם אינו רואה מסיבה אחרת כגון בלילה או סומא לא מהני הכי נמי לגבי ריח רע לא מהני אם הוא אינו מריח אא"כ גם

יב. אם יש ריח רע שיש לו עיקר וסותם חטמו או מריח ריח בושם צמוד לאפו ועי"כ אינו מריח את הר"ר, חייב להתרחק כשיעור אילו היה מריח³⁰, אך אם הריח אין לו עיקר יש להקל בעת הצורך³¹.

יג. אדם שאינו מריח אשר באמצע שקורא ק"ש יצא ממנו ריח רע ע"י הפחה אסור בק"ש³², ויש שצדדו שעליו לחזור ולקורא ק"ש³³.

כל אדם אינן מריחין מחמת ריחוק המקום שמונחת בו הצואה, ואם מגיע הריח לכל אדם ורק הוא אינו מריח מחמת חולי אסור לו לקרות מכיון שאם לא היה חולה היה מגיע הריח רע אליו.

וכן מצאתי שכתב בס' משרת משה (עטייה, הלכות קריאת שמע פרק ג הלכה ט) וז"ל: ואיך שיהיה מהני מילי מעלייתא יש לי להביא ראיה למ"ש המג"א שם בס"ק ט' דאם העבירו צואה בבית ונשאר עדיין ריח רע בבית דאסור לקרות עד שיכלה הריח אפילו לדעת היש אומרים שהביאו הר"ר יונה והרא"ש וכו' עיין שם והנך רואה דמדברי מרן הנזכרים תיהו סיעתא שפיר להאי דינא שהרי כתב דצריך לזוהר לסברת רבינו על המריח ממקום אחר ומינה דלסברת הי"א בכה"ג דווקא דאין צריך שישאה עד שיעבור הריח ובזה דווקא פליגי כיון דהריח בא ממקום אחר שאינה במחיצה שלו דקרינן ביה והיה מחניך קדוש אבל כשהריח יוצא מבית שהוא בו לכו"ע אסור לקרות עד שיכלה הריח וכפסק המג"א וכטעמו. ולא ידעתי אמאי לא אייתי האי לישנא לסיועי. אך על מה שסיים התם מיהו נ"ל דמי שאינו מריח מותר לקרות בזה עכ"ל. לענ"ד אחרי המחילה הראויה אין זה כל כך מוסכם שהרי כללא הוא כל היכא שאמרו צריך להרחיק אפי' למי שאינו מריח ולא פלוג רבנן וכמ"ש מרן בתחילה סי' הנזכר ומה ראית לחלק בזה. והמחמיר בכל אדם תבוא עליו ברכה.

³⁰ ס' מקור חיים (סי' עט), והבי"ד בס' אשי ישראל (פרק נב סעיף כב הע' פח).

³¹ ס' אשי ישראל שם הלכה טו ובהע' סג.

³² ס' אשי ישראל (פרק נד סעיף ט הע' כו) בשם הרבה פוסקים.

³³ בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' י"ג) כתב וז"ל: וראיתי לה' כסא אליהו בא"ח סי' ע"ט שנסתפק באדם שאינו מריח אם היה קורא כשיצא ממנו רוח ולא היה בו ריח רע ואח"כ אמרו לו היושבים לפניו שהריח היה מגיע אליהם אם צריך לחזור ולקרות כיון דהא קי"ל כדעת הרמב"ם ז"ל וכו' ונמצא דבנ"ד צריך לחזור ולקרות כיון דאיסור ריח רע הוא דאורייתא והו"ל פושע דהי"ל לבדוק ולשאול לקרובים אליו אם יש ריח רע כיון שהוא יודע בעצמו שאינו מריח וכיון דיצא ממנו רוח מסתמא יש ריח והו"ל כמו סתם אשפה דיש בה צואה דקי"ל שאם לא בדק חוזר וקורא וכו' וע"ש וע' מ"ש ע"ד הרב פתה"ד בא"ח סי' ע"ט ס"ט שהסכים לדינו כוותיה ולא מטעמיה יעו"ש וא"כ זה האיש שאינו מרגיש בחוש ריח אם הריח הוא ר"ר דיש לו עיקר וקרא ק"ש צריך לחזור ואפילו לתפלה דאיסורו דאורייתא ובר"ר שאין לו עיקר דהיינו דיצא ממנו רוח לתפלה אינו חוזר ובק"ש חוזר דקי"ל במידי דאיסורא מדרבנן חוזר לק"ש כמ"ש הרב חיי"א ז"ל עכ"ל ה' לב חיים ז"ל.

ועיין לה' פתה"ד (בסי' ע"ט או"ג) שמסיק ג"כ כד' ה' ל"ח וז"ל ומ"מ לענין דינא דינו של ה' כס"א ז"ל נכון וקיים כוותיה ולא מטעמיה והוא לפי מ"ש לעיל סי' ע"ו או"ג משם החיי"א ז"ל דאפילו במדי דאיסורו מדרבנן חוזר לק"ש ה"ה הכא אף דריח שאין לו עיקר אין איסורו אלא מדרבנן חוזר לק"ש ע"ש, אלא שיש לכאורה לדקדק בדברי הל"ח והפתה"ד שכתבו בפשיטות שצריך לחזור בק"ש אפילו שאיסורו מדרבנן

עוד נציין למש"כ להעיר בס' בן הרמה (הלכות קריאת שמע פרק ג הלכה יד) ע"ד הכס"א הנ"ל וז"ל שם: עיין להרב כסא אליהו ז"ל בא"ח סי' ע"ט שנסתפק על אדם שאינו מריח וכשהיה קורא ק"ש יצא ממנו רוח מלמטה ואח"כ אמרו היושבים שם שהריח היה מגיע אליהם אם צריך לחזור ולקרות או לא דאי ריח רע איסורו דרבנן אין לחזור ואי איסורו מן התורה צריך לחזור וכתב דאיסורו מה"ת דכיון שיש ריח רע לאו מחניך קדוש הוי וכן הוכיח מדברי הלבוש שם דנראה דס"ל דר"ר איסורו מן התורה מן והיה מחניך קדוש ואפילו בריח

יד. אדם שנפגם חוש הריח שלו יש שציידו שמותר לו לכתחילה לסכך בעשבים שריחם רע³⁴, ויש שכתבו שאין לעשות כן³⁵.

טו. מי שמריח אך אינו נהנה כלל מהריח אינו מברך³⁶, וכן אם אין לצמח או לפרי ריח טוב אין מברכין עליו אפילו שהוא מין המוזכר בגמרא שמברכין עליו, ודבר זה שכיח בכמה מיני הדסים הנמצאים כיום בשוק שאין להם ריח³⁷.

טז. תתן שאינו יכול להריח כתבו האחרונים שבאיש אינו מום ואין מתבטל הקידושין-אף לסוברים שבאשה תתרנות היא מום, לפי שצריכה להתעסק בתבשילים, ועל ידי חסרון חוש הריח לא תבחין בסרחונם - שהאיש אינו צריך לעסוק בדברים המצריכים את חוש הריח³⁸.

שאין לו עיקר וצריך לחזור ולקרות אלא דקשייתיה לזה דכפי זה אמאי שרינן לקרות בד"ת בהפחת אחרים וכו' יע"ש והוא תימא לע"ד אחרי המח"ר דאישתמיט מיניה כשעה פסק מרן בשלחנו הטהור סוף סי' ע"א שפסק להדיא דאסור לקרות תוך ד"א של מת או בבית הקברות ושם קרא דלא יצא ע"כ דמבואר להדיא דאפילו בצד המת או בבית הקברות דאין איסורו אלא מדרבנן משום לועג לרש כדמש' בפרק מי שמתו וכמ"ש כל הפוסקים דאפילו הכי לא יצא וצריך לחזור ולקרות והיינו כדעת הר"מ ז"ל שפסק בריש פירקין ה"ב שכל מי שקרא במקום שאין קורין בו דחוזר וקורא דמשמע אפילו הקורא בצד המת או בביה"ק ודלא כהראב"ד שחלק עליו בזה יע"ש בדברי מרן שם בכ"מ וכ"כ בב"י שם סוף סי' ע"א דאנו אין לנו אלא דברי הר"מ ופסק להדיא כותיה בשלחנו הטהור ואם כן מאי מספק"ל ומאי פשיט דאי מדאורייתא דחוזר בדבר שפסק מרן להדיא דאפילו בדרבנן דחוזר ועיין לרבני האחרונים דרובם הסכימו בדעת הר"מ ומרן ז"ל דאף באיסור דרבנן בק"ש חוזר יעש"ב ועיין לרב רחומאי הרב הכולל נר"ו בס' פתח הדביר סי' ע"ט ס"ט שהביא דברי הרב כס"א ז"ל ובסו"ד פשיט דינו של הרב ז"ל דאפילו אם איסור ר"ר הוא דרבנן דחוזר ממ"ש הרב חיי אדם בח' נשמת אדם כמ"ש בסי' ע"ו ה"ה דאפילו במידי דרבנן חוזר לק"ש וה"ה הא יעש"ב ולא ידעתי אמאי פשיט ליה מדברי הרב חיי אדם ולא השיב על דבריו מפסק מרן שפסק להדיא דאפי' במידי דאיסורו דרבנן דחוזר והסכימו כן רוב האחרו' וכנז' וספר חיי אדם אינו מצוי אצלי כעת.

³⁴ הסתפק בזה בס' בית השואבה (מין הראוי לסכך אות עה) דכיון שהמניעה לסכך בדברים שריחם רע אינה מחמת פסול מדינא אלא מחשש שהריח יגרום לו לצאת מהסוכה וכאן אין חשש זה, ולא אומרים 'לא פלוג' בדבר שאין פסול מן הדין, ולמעשה לא הכריע בדבר.

³⁵ כ"כ הכה"ח (סי' תרכט אות עט) בשם הרוח חיים דסוכה אינה רק לעצמו בלבד כי אם ראויה לכל הנכנס, ובפרט שצריך להזמין אושפיזין, ועוד י"ל מפני כי הסוכה יש לה טעם בסוד והוא בחי' אור מקיף וא"כ אינו מן הראוי לעשותה לכתחילה מדבר שיש בו ריח רעה וכיוצב"ז. [ויש להוסיף שלכאו' יש להחמיר ובפרט שאף הבית השואבה שצייד להיתר לא הכריע בדבר למעשה].

³⁶ כ"כ בס' וזאת הברכה (פי"ט, עמ' 179) בשם הרה"ג ר' משה היינאמען בתשובה כת"י, וכן שמע זאת מאדם גדול אחד.

³⁷ כ"כ שם ששמע מאת הגר"י פישר זצ"ל. וכן אמר לי הרב אברהם שטרן שליט"א רב קהילת אהל תורה ביתר ששאל מאת הגר"י פישר אם יש לברך על הדס שוטה, ואמר לו שלא יברך.

³⁸ עי' רבנו גרשום ב"ב קמו א, וערוך השלם ע' תתר (הג'), ורשב"ם ב"ב שם ד"ה שאמרו. ועי' שו"ת חות יאיר סי' רכ שכתב שם: נ"ל דאם נמצא באשה מום תתרנית הוא בהיפך דבכהנים לא הוי מום גם באשה לא זכרוה כלל רז"ל ומ"מ הוי מום כמו בשאר חושים ואף על פי דזה בבעל אין סברא לומר דהוי מום מ"מ באשה דצריכה להתעסק בתבשילין ובטעימתן וע"י חסרון החוש לא תרגיש בסרחונן ועישונן וכל שמצד הסברא הוי חסרון ודאי למום יחשב כמו

יז. אשה תתרנית - שאינה יכולה להריח - נחלקו בה ראשונים: יש סוברים שהיא בעלת מום³⁹, וביארו אחרונים הטעם, שכיון שצריכה האשה להתעסק בתבשילים ולטעמם, ובחסרון חוש הריח לא תחוש בסירחונם וקילקולם, חשוב הדבר כמום בעיני בני אדם, וכל שחשוב מום בעיני בני אדם אפילו לא הוזכר בחז"ל - הרי זה מום⁴⁰. ויש סוברים שתתרנית אינה חשובה בעלת מום⁴¹.

אלמת שג"כ לא מצינוהו במומי כהנים וראיה ממשנתת במטה ומנוגעת. עי' ש"ע סי' קי"ז והכי מוכח בגמ' דב"ב קמ"ו סע"א מיהו לפי ר"ת שם אין ראיה. עכ"ד. [ויש שהעירו ע"ד דישנו סוג מומים שאין קנה מדה מסויים והדברים נקבעים לפי הנסיבות, ומי שקידש אשה ונמצא בה מום מסוג זה, יש צורך בהוכחה חותכת שהוא אמנם מסתייג מהקידושין עקב מום זה ושזאת היא העילה היחידה לביטול הקידושין ולא שמצא רק תואנה להיאחז בה כדי לבטל הקידושין מאיזה שהוא נימוק אחר שמעונין בביטולם אך לא מום זה הוא הגורם לכך, וכל עוד שלא הוכח הרי הדבר מוטל בספק. למשל בתותרנית שהבאנו לעיל שזאת מהווה מום באשה, ראה פ"ת סי' ל"ט שהביא בשם חות יאיר הטעם בדבר הואיל ואשה עוסקת בהכנת מאכלים ותבשילים הרי כשחסר לה חוש הריח לא תמלא את תפקידה כעקרת בית ולא תבחין בין רע לטוב, וכאן מתעוררת שאלה מה דינה של אשה עשירה המכניסה לו שפחות ויושבת בקתדרא ואינה עוסקת בהכנת מאכלים כלל, הרי הדעת נוטה שהבעל אינו יכול להשתמש בטענה זו שהיא תותרנית, כי מה איכפת לו שחסר לה חוש הריח, ומכיון שמום זה אינו החלטי כשאר מומין לכן לא כללו אותו בין שאר המומים (ראה פסה"ד כרך ח, עמ' רט"ז).

כמו כן יש להסביר דברי הירושלמי לגבי קרחה וזקן שמומים אלו אינם דומים לשאר מומים, מכיון שאצל איש נחשבים כנוי הרי גם באשה יש לברר את הנסיבות אם אמנם יש כנות בטענתו. וליתר ביאור נציין כאן מה שהעיר צפנת פענח הלכות אישות פרק ז' הלכה ז': ... קרחה... הא אפשר בפאה נכרית, אך זה תליא בהך דנזיר כ"ח אם אמרינן פאה נכרית זהימא ליה ואנן פסקינן כת"ק בנזיר, לגבי כהן א"א משום דהוי ליה ייתור בגדים אך יהיה נפ"מ לכ"ג שיש לו כיפה].

אמנם הפתחי תשובה (אבן העזר סימן לט ס"ק ב) כתב: עב"ש לקמן סימן צ' ס"ק כ"ב שכ' דלא מצינו דתותרנית הוא מום כו' ע"ש. [ובאמת שכן נמי הרמב"ן בב"ב שם משיג על הר"י מיגש, שתותרנית אינה נחשבת כבעלת מום כלל וכלל. אמנם הרמב"ן מוסיף ואומר: ועוד שהרי לא נתברר שהיה בה, פירוש הדבר אף אם נחליט כי תותרנית נחשבת כבעלת מום, הרי לא נתברר שאמנם היה בה המום, וא"כ גם הרמב"ן לא החליט בוודאות שאין זה מום].

³⁹ עי' רשב"ם ב"ב קמו. ד"ה שאמרו; עי' ר"י מיגאש שם; עי' ריטב"א שם: הוא מום גדול לאשה; עי' מאירי שם בשם גאוני ספרד; מרדכי ב"ב סי' תריב בשם הר"א מרענגשפורק; עי' חו"י סי' רכ; עי' טיב קידושין סי' לט סוס"ק טו. ועי' או"ז ב"ב סי' קעז. ועי' ראשונים הנ"ל שמפרשים גמ' שם בבעל שבא לבדוק את אשתו אם היא תותרנית, שבדיקתו היתה כדי לברר שקדושי טעות היו, ועי' רבנו גרשום שם בלשון ראשון: מום שבסתר הוא דמותר לגרשה.

⁴⁰ כ"כ החו"י שם, ועי' שו"ת תורת חסד אה"ע סי' לה אות ב, שר"ל שתותרנית היא הוראה על איזה חולי, ושכ"מ קצת מלשון ערוך ורשב"ם

⁴¹ כ"כ הרמב"ן ב"ב שם ב; עי' שו"ת מהר"ם מר"ב ד"פ סי' תתקכט ומרדכי ב"ב שם, בשם ראב"ה. ועי' ראשונים הנ"ל, שבדיקה הנזכרת בגמ' שם, היתה מפני שרצה לגרשה. ועי' ב"ש אה"ע סי' צ ס"ק כב, שלא מצינו שאשה תותרנית חשובה בעלת מום, ומצדד שדברי הראשונים דהוי מום אמורים במקדש ע"מ שאינה תותרנית, וצ"ב. ועי' חו"י שם, שלפי ר"ת בתוס' שם ד"ה נכנס, וכן פי' ר"ח שהובא בר"א אב"ד ב"ב שם א, ויד רמה ופסקי ריא"ז שם פ"ט ה"ד אות ח ורא"ש שם פ"ט סי' טז ושו"ת הרא"ש כלל לז סי' א ונ"י שם, שלא נזכרה הבדיקה אלא לומר שלא לשם נישואין נכנס אחריה לחורבה, אין ראיה שאשה תותרנית חשובה בעלת מום, ועי' הפלאה קו"א אה"ע סי' צ ס"ק יג בדעתם. ועי' שו"ת שואל ונשאל לר' כלפון הכהן ח"ג סי' תכח בד' חו"י שם, שתותרנית אינו מום אלא לענין שידוכים ולא לענין ביטול הקידושין, [ז"ל שם: ושוב ראיתי שכן יש ללמוד מדברי הרב חוות יאיר סי' ר"ך שנשאל על

יה. כהן תתרון שאין לו חוש הריח אינו נחשב למום⁴².

משודכת בקנס שחוטמה ארוך באופן דבכהנים ובנשים הוא מום, וכתב דהגם דזה נקרא מום בלשון תורה כפי קבלת רבותינו ז"ל, וכן אם התנה המשודך בפירוש שלא יהיה בה מום הוא זה בכלל, מכל מקום בדלא התנה דקיימא לן בנשים מקודשת מספק, יש לומר דבשידוך לא הוא כלל ספק דאזלינן בתר סוגיא דעלמא, ומנהג בני אדם דלא קפדי בזה, ולכן אף על פי דאין מוציאים ממון מספק, י"ל דבזה לא הוא ספק ומוציאים ע"ש. הרי דשאני לן בין קנס דשידוכין, לקדושין וגירושין וכיוצא, דבקדושין וגירושין מום אמרו וזה נקרא מום, אבל בשידוכין לא הוא מום. ואם כן שפיר גם כן מתבארים דברי הרב נודע ביהודה ז"ל על דרך זה להפך, דגם דגבי כהנים ונשים אין זה מום, לגבי שידוכין דאזלינן בתר בני אדם הוא ודאי מום, ואפילו להוציא ממון כגון שתפסה. וכהאי גוונא סיים שם במום שהכלה עיניה סגורות שבראותה צריכה לפתוח עיניה בכח, דכתב דגם דגבי כהנים ונשים אין זה מום, מכל מקום החתן פטור מקנס דלגבי בני אדם הוא זה מום. וכן אם היא תותרנית (שאינה מריחה) דבכהנים ונשים אינו מום ובשידוך הוא מום דצריכה לטעימת תבשילין ע"ש, בהשמטות דף רע"א. אלמא דבין להקל בין להחמיר קאמר, דבשידוך קאמר דאזלינן בתר דעת בני אדם, ובקידושין וכיוצא אזלינן בתר לשון תורה, וכל דאינו נקרא מום בלשון חכמים לא חשיב מום, והוא ממש על הדרך שכתבתי לעיל. וכהאי גוונא יש ללמוד מדברי הרב בשמים ראש סי' שנ"ז והביא דבריו הרב ערך השלחן סי' ט"ל דלגבי שידוכין הולכין אחרי המום שהדעה נוטה לו הגם דלגבי קידושין לא הוא מום עיין שם באורך]. ועיי' פסקי הלכות יד דוד אישות פ"ז ה"ה ס"ק צו (קמז א): וצע"ג למעשה.

⁴² כן מתבאר לכאן מהחוות יאיר הנ"ל.

ובהערות לאנציקלופדיה תלמודית (כרך מ, מומי כהן, טור תתיט הערה 670) העירו דעיי' ס' המקח סוף שמ"ה, שביטול הריח והגישוש והדומה לאלו אין מום גדול מזה, וצ"ב אם כוונתו דוקא לענין מו"מ או אף לגבי כהנים.

ובשו"ת תורת חסד (אבן העזר סימן לה) ראיתי שכתב דלכאור' תמוה דמום תותרנית לא מצינו כלל במומין הפוסלים בכהנים, וראיתי בב"ש ס"י צ' ס"ק כ"ב שכ' דאיירי בהתנה כן בפ"י, ודבריו תמוהים דבפ"י הרשב"ם הנ"ל מבואר ההיפוך דאיירי בסתמא, ואולי י"ל דתותרנית הוא הוראה על איזה חולי, כדמשמע קצת מפ"י הרשב"ם הנ"ל ובערוך ע"ש, וחולה חשיב בין המומין במשנה פ"ז דבכורות, וע' רמב"ם פ"ז מהל' ביאת המקדש ה' י"ב שכ' חולה כשהוא רועד כו', ויש להוכיח כן מכ"ד, ואין כאן מקום להאריך. ולכאורה חשבתי לומר, דמה ששנינו כל המומין הפוסלים בכהנים פוסלים בנשים היינו רק שיהיו ממין אותם המומין הפוסלים בכהנים ודשייך להו, ולא להצריך במומין שיהי בכל האופנים והתנאים שהצריכו בהם לענין פסול כהונה, ובזה הי' מיושב קושיי הט"ז סל"ט סק"ה על הב"י ע"ש, שהיא קושיי אלימתא לכאור', אבל לא משמע כדברינו מגמ' דכתובות דע"ה ע"א ע"ש ואכמ"ל. ולכאורה יש להביא ראיה קצת לד' הריב"ש ומהרי"ט הנ"ל דסתם מומין אין מבטלין הקידושין רק המומין הגדולים שבאיש כופין אותו להוציא כבעל פולפוס כו', מגמ' דשבת (ד"ג ע"ב) מעשה באדם א' שנשא אשה גדמית ולא הכיר בה עד יום מותה, א"ר כמה צנועה אשה זו כו', ולכאור' אדרבה כמה רשעה אשה זו מאחר שלא הכיר במומה והוי סמפון לבטל הקידושין, והוי כל ביאתו ביאת זנות, ודוחק לומר דאיירי שקיבל עליו בפירוש כל מומין שיהי לה, ואף דהוי מום שבגלוי דאינו יכול לטעון לענין הכתובה מ"מ הקידושין בטלו אם באמת לא ידע ואף שאם הבעל מחל אח"כ על המומין הוי קידושי ודאי מ"מ היא היאך סמכה ע"ז, וח"ו שרבי הי' משבחה על עבירה כזו, אלא ודאי משום דגידמת (היינו ידה קטועה כדפירש"י שם) לא הוי מומין הגדולים כבעל פולפוס, כדאי' בכתובות (דע"ז ע"א) דאין כופין לאיש להוציא במום דנקטעה ידו לרבנן דרשב"ג מש"ה לא הוי סמפון לבטל הקידושין ומיירי שקדשה סתמא, ומוכח כדעת ריב"ש ומהרי"ט הנ"ל, ויש לדחות קצת.